

ΕΥΘΥΜΙΟΣ Κ. ΛΙΤΣΑΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ

ΣΥΝΟΨΗ

Γεννήθηκα στη Θεσσαλονίκη και σπούδα στη Φιλοσοφική και στη Θεολογική Σχολή του Αριστοτελείου του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, του οποίου είμαι και διδάκτωρ από το 1991.

Στη Φιλοσοφική Σχολή ξεκίνησα την συστηματική ενασχόλησή μου με την Παλαιογραφία, με δάσκαλο τον Α. Πολίτη, και με την Βυζαντινολογία.

Έκανα τετραετείς μεταπτυχιακές σπουδές στα πανεπιστήμια Βιέννης και Μονάχου. Παρακολούθησα διάφορα μαθήματα, κυρίως όμως συνέχισα και εμβάθυνα την ειδίκευσή μου στη Βυζαντινολογία, Παλαιογραφία και Νεοελληνική Φιλολογία.

Πριν από την είσοδό μου στο Τμήμα Αρχειονομίας και Βιβλιοθηκονομίας (ΤΑΒ) εργάστηκα ως επιστημονικός συνεργάτης - ερευνητής στο Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, όπου είχα, μεταξύ άλλων, κυρίως την ευθύνη της έρευνας και καταλογογράφησης των χειρογράφων του Αγίου Όρους.

Στο Πατριαρχικό Ίδρυμα δίδαξα σε μεταπτυχιακούς κυρίως φοιτητές Παλαιογραφία και Εισαγωγή στην φιλολογική έρευνα.

Στο ΤΑΒ του Ιονίου Πανεπιστημίου, όπου υπηρετώ από το 2001, —τόρα ως αναπληρωτής καθηγητής— δίδαξα τα μαθήματα: 1) *Παπυρολογία*, 2) *Θεσμοί Διοίκησης του Οθωμανικού Κράτους και του Ελληνισμού κατά την οθωμανική περίοδο*, 3) *Ελληνική Παλαιογραφία και Κωδικολογία I*, 4) *Ελληνική Παλαιογραφία και Κωδικολογία II*, 5) *Παλαιογραφία των βυζαντινών και μεταβυζαντινών εγγράφων*, 6) *Χειρόγραφο βιβλίο και κοινωνία στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή εποχή*, 7) *Μεσαιωνική Γραμματεία* (=δημώδης βυζαντινή λογοτεχνία. Στα επόμενα εξάμηνα θα διδάξω Εκκλησιαστική [λειτουργική] ποίηση).

Στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του ΤΑΒ *Επιστήμη της πληροφορίας* / «Υπηρεσίες πληροφόρησης σε ψηφιακό περιβάλλον» δίδαξα το μάθημα *Ψηφιακή πληροφορία στις ανθρωπιστικές επιστήμες*.

Στα επιστημονικά επιστημονικά μου ενδιαφέροντα καταλέγονται κυρίως:

- ◆ Μεγαλογράμματα χειρόγραφα
- ◆ Παραγωγή χειρογράφων μετά την εφεύρεση της Τυπογραφίας
- ◆ Υστεροβυζαντινή και δημώδης βυζαντινή λογοτεχνία
- ◆ Μεταβυζαντινοί λόγιοι
- ◆ Βιβλιοθήκες μετά την Άλωση
- ◆ Κριτική των κειμένων και των πηγών.

Από τα εν εξελίξει επιστημονικά μου προγράμματα επεξεργάζομαι αυτήν την στιγμή τα:

- ◆ Αναλυτικός κατάλογος χειρογράφων της Μονής Προφήτου Ηλίου Θήρας.
- ◆ Δείγματα γραφής αγειοριτικών χειρογράφων
- ◆ Μεγαλογράμματα χειρόγραφα και σπαράγματα του Αγίου Όρους. Α΄ τόμος Μεγίστη Λαύρα.
- ◆ Μαξίμου ιερομονάχου του Πελοποννησίου, Ομιλίες εις τας Κυριακάς του ενιαυτού.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

Βιογραφικά – Προπτυχιακές σπουδές

Γεννήθηκα στη Θεσσαλονίκη και σπούδασα Βυζαντινή και Νεοελληνική Φιλολογία και Θεολογία στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Γεννήθηκα τον Ιούνιο του 1945 στη Θεσσαλονίκη, όπου και επεράτωσα τα εγκύκλια μαθήματα. Μετά το απολυτήριο του γυμνασίου έδωσα “εισαγωγικές εξετάσεις” στη Φιλοσοφική και τη Νομική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και πέρασα και στις δύο σχολές. Γράφτηκα στη Φιλοσοφική Σχολή· αποφοίτησα από το Τμήμα Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών το 1973 με βαθμό “λίαν καλώς” (7 9/13), έχοντας εν τω μεταξύ εκπληρώσει τις στρατιωτικές μου υποχρεώσεις και έχοντας αρχίσει να εργάζομαι ως — έκτακτος αρχικά και τακτικός αργότερα — επιστημονικός συνεργάτης-ερευνητής στο Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών.

Με το τέλος των μεταπτυχιακών μου σπουδών στο εξωτερικό (βλ. παρακάτω) και την επιστροφή μου στην Ελλάδα φοίτησα στη Θεολογική Σχολή / Τμήμα Θεολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, απ’ όπου αποφοίτησα το 1981 με βαθμό “λίαν καλώς” (7,16).

Μεταπτυχιακές σπουδές – Υποτροφίες.

Επί οκτώ (8) εξάμηνα έκανα μεταπτυχιακές σπουδές με ειδίκευση στη Μεσαιωνική και Νεοελληνική Γραμματεία και Παλαιογραφία στα πανεπιστήμια της Βιέννης και του Μονάχου.

Τον Οκτώβριο του 1973, με υποτροφία αρχικά της Herder-Stiftung zu Hamburg και αργότερα της Γερμανικής Προτεσταντικής Εκκλησίας και του Πανεπιστημίου του Μονάχου, ξεκίνησα τετραετείς μεταπτυχιακές σπουδές στο πανεπιστήμιο της Βιέννης (για 2 εξάμηνα) και στο πανεπιστήμιο του Μονάχου (για 6 εξάμηνα). Παρακολούθησα μαθήματα δυτικοευρωπαϊκής και βαλκανικής ιστορίας, ιστορίας της τέχνης, γλωσσολογίας κ.ά. Κατ’ εξοχήν όμως συνέχισα και εμβάθυνα την ειδίκευσή μου στη Βυζαντινολογία, τη Νεοελληνική Λογοτεχνία και την Παλαιογραφία με τη συστηματική συμμετοχή μου στα μαθήματα και τα Hauptseminare των καθηγητών H. Hunger, J. Koder, O. Kresten του Πανεπιστημίου της Βιέννης και των H.-G. Beck, P. Speck, A. Hohlweg, Γ. Βελουδή του Πανεπιστημίου του Μονάχου.

Διδακτορική διατριβή

Από τον Ιούνιο του 1991 είμαι διδάκτορας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Τον Ιούνιο του 1991 αναγορεύτηκα διδάκτορας του τμήματος Θεολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Υπέβαλα και υποστήριξα την γραμματολογική και φιλολογική μελέτη: “Το ομιλητικό έργο του Μελετίου Πηγά Πατριάρχη Αλεξανδρείας

(1590-1601) και η χειρόγραφη παράδοσή του”, η οποία βαθμολογήθηκε παμψηφεί με “άριστα”.

Ξένες γλώσσες

Γνωρίζω Αγγλικά και Γερμανικά, διαβάζω Γαλλικά και Ιταλικά.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ

Σε ερευνητικό κέντρο

- ◆ Επιστημονικός συνεργάτης-ερευνητής στο Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών (Θεσσαλονίκη), με τις εξής αρμοδιότητες: Υπεύθυνος
 - ◆ του αρχείου μικροταινιών χειρογράφων Αγίου Όρους,
 - ◆ για τον συντονισμό του προγράμματος καταλογογράφησης των χειρογράφων του Αγίου Όρους,
 - ◆ για τον συντονισμό και την επίβλεψη όλων των δραστηριοτήτων της βιβλιοθήκης του Ιδρύματος,
 - ◆ για την οργάνωση του προγράμματος φωτογράφησης των χειρογράφων του Αγίου Όρους και τον καταρτισμό του αρχείου μικροταινιών. Επίσης:
- ◆ Μέλος της τριμελούς συντακτικής επιτροπής του επιστημονικού περιοδικού του Ιδρύματος “Κληρονομία”.
- Επιστημονικός υπεύθυνος ομάδας τριών (3) ερευνητών, μαζί με τους οποίους καταρτίσαμε σε βάση δεδομένων τον κατάλογο 700 περίπου ελληνικών χειρογράφων του Αγίου Όρους στα πλαίσια του προγράμματος Mount Athos Manuscript Digital Library. Ο κατάλογος θα δημοσιευθεί ηλεκτρονικά στο Διαδίκτυο· πληροφορίες στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.mamdl.org/>.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Συμμετοχή σε επιστημονικά συνέδρια

- *Ο ρόλος των μοναστηριών στην πολιτιστική ιστορία των βαλκανικών εθνών*, Μονή Αγίου Ιωάννου της Ρίλας, Βουλγαρία, Σεπτέμβριος 1984 (Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων: αριθ. 15).
- *International Data Bases for Medieval Manuscript Studies*, Nijmegen Ολλανδίας, Σεπτέμβριος 1987 (Βλ. Δημοσιεύματα: αριθ. 16).
- Ζ' Διεθνές Κρητολογικό Συνέδριο, Ρέθυμνο Κρήτης, Αύγουστος 1991 (Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων: αριθ. 25).
- *18ο Διεθνές Συνέδριο Βυζαντινών Σπουδών*, Μόσχα, Αύγουστος 1991 (Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων: αριθ. 29).

- *ΙΓ΄ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο*, Ελληνική Ιστορική Εταιρεία, Θεσσαλονίκη, 29 - 31 Μαΐου 1992 (Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων: αριθ. 20).
- *Β΄ Συνάντηση πεζογραφίας: “Βυζαντινή και μεταβυζαντινή πεζογραφία”*, Θεσσαλονίκη, Νοέμβριος 1992. Τμήμα Φιλολογίας του Α. Π. Θ. καί Δήμος Θεσσαλονίκης (ΚΖ΄ Δημήτρια) (Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων: αριθ. 36).
- *Fourth International Congress on Greek Palaeography*, Oxford, 23 - 29 Αυγού-στου 1993 (Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων: αριθ. 40).
- *Η Περία στα βυζαντινά και νεότερα χρόνια*, Κατερίνη, 25 - 28 Νοεμβρίου 1993 (Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων: αριθ. 27).
- *Στ΄ Επιστημονική Συνάντηση, Μνήμη Αντωνίου Σιγάλα*, Τμήμα Φιλολογίας Α. Π. Θ., [Τομέας Μεσαιωνικών και Νεοελληνικών Σπουδών] Θεσσαλονίκη, 12 - 14 Μαΐου 1994 (Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων: αριθ. 32).
- *Α΄ Συνάντηση των Βυζαντινολόγων της Ελλάδος και της Κύπρου*, 25 - 27 Σεπτεμβρίου 1998, Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων: αριθ. 33).
- *20ό Συμπόσιο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης*, Αθήνα 12 - 14 Μαΐου 2000, Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρεία (Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων: αριθ. 48).
- *Neograeca Medii Aevi V*, Oxford, Σεπτέμβριος 2000. (Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων: αριθ. 49).

Συμμετοχή σε διεθνείς επιστημονικές επιτροπές

- ◆ Διεθνής Επιτροπή Καταλογογραφήσεως Ιατρικών Χειρογράφων.
- ◆ Διεθνής Επιτροπή Καταλογογραφήσεως Ελληνικών Χειρογράφων του Κέντρου Σλαβοβυζαντινών Σπουδών “Ivan Dujčev” στη Σόφια (χειρόγραφα Κοσίνιτσας Δράμας και Τιμίου Προδρόμου Σερρών).

Διαλέξεις

- “Παλαιογραφία και Βιβλιολογία” (στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης).
- “Η φαινομενολογία της Ελληνικής Γραφής σήμερα” (στο σεμινάριο “Σχεδιασμός ελληνικών γραμμάτων· παρελθόν, παρόν, μέλλον”. Θεσσαλονίκη).
- “Η αντιγραφή των χειρογράφων μετά την Άλωση” (στο πλαίσιο των εκδηλώσεων της “Ελληνικής Παλαιογραφικής Εταιρείας” και των δημοσίων μαθημάτων του Συλλόγου των αποφοίτων της Φιλοσοφικής Σχολής Θεσσαλονίκης “Φιλόλογος”. Θεσσαλονίκη).

Επιστημονικές τηλεοπτικές εκπομπές

- Συμμετείχα σε μία επιστημονική τηλεοπτική εκπομπή στην ΕΤ 3 με θέμα “Η διασπορά των χειρογράφων της Μακεδονίας”, όπου παρουσίασα και άγνωστο υλικό.
- Οργάνωσα ο ίδιος μια δεύτερη όμοια εκπομπή με θέμα “Οι βιβλιοθήκες και τα χειρόγραφα του Αγίου Όρους”.

Ίδρυση επιστημονικής εταιρείας

- 1997. Ίδρυση, με πρωτοβουλία δική μου και των σπουδαστών των Μαθημάτων Παλαιογραφίας των ετών 1994-96, της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ, επιστημονικού, μη κερδοσκοπικού σωματείου.

Γραμματέας της Εταιρείας εκλεγόμενος ανά τριετία από την ίδρυσή της μέχρι σήμερα (1997-2009).

ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΕΡΓΟ

Στο Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών:

- ♦ “Εισαγωγή στην Παλαιογραφία και τη φιλολογική έρευνα” σε φοιτητές (κυρίως μεταπτυχιακούς) της Φιλοσοφικής, Θεολογικής και Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, (επί σειρά δεκαπέντε [15] ετών στο πλαίσιο των επιστημονικών δραστηριοτήτων του Ιδρύματος).

Στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης:

- “Εισαγωγή στην έρευνα των αρχειακών πηγών” (στους μεταπτυχιακούς φοιτητές του ειδικού σεμιναρίου “Αξιοποίηση πηγών και αρχειακού υλικού για την Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης”, του Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Α. Π. Θ.). (1991-92)

Στο ΚΕΚ Ι. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, Σεμινάριο “Συντήρηση βιβλίων και έργων τέχνης”(1995, 30 διδακτικές ώρες):

- ♦ “Ιστορία της μικρογραφίας”,
- ♦ “Παλαιογραφία και ιστορία της γραφής”.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΣΤΟ ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ (ΤΑΒ) ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

Όσα περιλαμβάνονται εδώ, στο δεύτερο μέρος, αφορούν στην περίοδο από τον Φεβρουάριο του 2001 ως τον Μάρτιο του 2009.

Είσοδος και εξέλιξη στο ΤΑΒ του Ιονίου Πανεπιστημίου

Διδάσκων με σύμβαση του ΠΔ 407/80

Τον Φεβρουάριο του 2001 μου ανετέθη από το Ιόνιο Πανεπιστήμιο με σύμβαση του ΠΔ 407/80 η διδασκαλία των μαθημάτων «Ελληνικής Παλαιογραφίας» και άλλων στο Τμήμα Αρχειονομίας και Βιβλιοθηκονομίας. Στην θέση αυτή παρέμεινα έναν (1) χρόνο και εφτά (7) μήνες.

Εκλογή στη βαθμίδα του επίκουρου καθηγητή

Στις 14 Μαρτίου 2002 εξελέγη παμψηφεί, μεταξύ τριών υποψηφίων, από την τότε Γενική Συνέλευση του ΤΑΒ στη βαθμίδα του επίκουρου καθηγητή επί τριετεί θητεία, με γνωστικό αντικείμενο «Ελληνική Παλαιογραφία». Ορκίστηκα στις 27 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους. Στις 26 Σεπτεμβρίου 2005 συμπλήρωσα τρία χρόνια στη θέση του επίκουρου καθηγητή.

Μονιμοποίηση στη βαθμίδα του επίκουρου καθηγητή

Στις 15 Δεκεμβρίου 2005, έχοντας συμπληρώσει τρία χρόνια στη βαθμίδα του επίκουρου καθηγητή επί τριετεί θητεία με γνωστικό αντικείμενο «Ελληνική Παλαιογραφία», μονιμοποιήθηκα στη βαθμίδα αυτή με απόφαση (παμψηφεί) της κοινής συνεδρίας του Εκλεκτορικού Σώματος και της Γενικής Συνέλευσης του ΤΑΒ.

Εκλογή στη βαθμίδα του αναπληρωτή καθηγητή

Τον Σεπτέμβριο του 2007 εξελέγη (παμψηφεί) στη βαθμίδα του αναπληρωτή καθηγητή με το ίδιο αντικείμενο και στο ίδιο τμήμα όπως παραπάνω. Ορκίστηκα 15 Νοεμβρίου 2007.

Διδακτικό έργο

♦ Διδασκαλία προπτυχιακών μαθημάτων

Από την ημέρα της ανάληψης των καθηκόντων μου, ως “συμβασιούχος 407” (Φεβρουάριος του 2001) μέχρι σήμερα, δίδαξα (αριθμ. 1 – 2) και εξακολουθώ να διδάσκω (αριθμ. 3 – 7) τα παρακάτω μαθήματα:

1) *Παπυρολογία.*

2) *Θεσμοί Διοίκησης του Οθωμανικού Κράτους και του Ελληνισμού κατά την οθωμανική περίοδο.*

Το περιεχόμενο των παρακάτω τεσσάρων μαθημάτων το διαμόρφωσα έτσι ώστε να είναι απόλυτα προσαρμοσμένο στις ειδικές απαιτήσεις του Τμήματος Αρχαιονομίας και Βιβλιοθηκονομίας.

3) *Ελληνική Παλαιογραφία και Κωδικολογία I*¹

Περιεχόμενο συνοπτικά: Παλαιογραφία και Κωδικολογία: η “Επιστήμη των χειρογράφων”. Η διαδικασία παραγωγής του ελληνικού βιβλίου πριν από την τυπογραφία: το βιβλίο σε μορφή παπύρινου κυλίνδρου και κυρίως περγαμηνού και χαρτώου κώδικα: περγαμηνή, χαρτί, υδατόσημα, “τετράδια”, στάχωση κττ. (κωδικολογία). — Ασκήσεις στην ανάγνωση χειρογράφων (καλλιγραφική γραφή).

4) *Ελληνική Παλαιογραφία και Κωδικολογία II*.

Περιεχόμενο συνοπτικά: Οι διάφοροι τύποι της βιβλιακής μικρογράμματης και μεγαλογράμματης γραφής: η μετάβαση από την μεγαλογράμματη στην μικρογράμματη: ο “μεταχαρακτηρισμός” και οι συνέπειές του: η διαδικασία αντιγραφής του κώδικα: αντιγραφείς – αντιγραφικά εργαστήρια, διακόσμη-ση (παλαιογραφία). — Ασκήσεις στην ανάγνωση χειρογράφων (καλλιγραφική και φιλολογική γραφή).

5) *Παλαιογραφία των βυζαντινών και μεταβυζαντινών εγγράφων.*

Περιεχόμενο συνοπτικά: Το έγγραφο στο πλαίσιο των ιστορικών πηγών γενικώς, οι κατηγορίες των βυζαντινών και μεταβυζαντινών εγγράφων, τα περιεχόμενά τους, έγγραφα – ιστορία – δίκαιο, εκκλησιαστικά έγγραφα, νοτάριοι Επτανήσου και νοταριακά έγγραφα, γλώσσα και γραφή των νοταριακών εγγράφων, το έγγραφο στη σύγχρονη νομική σκέψη, βοηθήματα για τη μελέτη των εγγράφων. — Αναλύσεις περιεχομένων δημοσίων και ιδιωτικών εγγράφων. — Ασκήσεις στην ανάγνωση εγγράφων.

6) *Χειρόγραφο βιβλίο και κοινωνία στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή εποχή.*

Περιεχόμενο συνοπτικά: Το χειρόγραφο βιβλίο ως προϊόν και ως κοινωνικό αγαθό: οι συντελεστές της παραγωγής του (παραγγελιοδότες και αντιγραφείς) και οι χρήστες του (λόγιοι, φιλόλογοι κττ.) και η κοινωνική τους διαστρωμάτωση: βιβλιοθήκες. Η συνέχιση της παραγωγής του χειρογράφου βιβλίου και μετά την εφεύρεση και διάδοση της τυπογραφίας και οι κοινωνικές αιτίες του φαινομένου. — Ασκήσεις στην ανάγνωση χειρογράφων μεγαλογράμματης γραφής και επιλέκτων γραφών.

7) *Μεσαιωνική Γραμματεία.*

¹ Αναφέρω τα μαθήματα με την πιο πρόσφατη ονομασία τους

Με πλαίσιο την Μεσαιωνική Γραμματεία το ενδιαφέρον, στο μάθημα αυτό, επικεντρώνεται στα πεζά και ποιητικά κείμενα της δημόδους βυζαντινής λογοτεχνίας. Μελετώνται τα κείμενα αυτά καθ' εαυτά, οι παραλλαγές τους στην βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο καθώς και η διάδοσή τους σε Ανατολή και Δύση. Παράλληλα διαβάζονται δείγματα χειρογράφων, φορέων των παραπάνω κειμένων, και εξετάζονται δειγματοληπτικά προβλήματα φιλολογικής κριτικής του κειμένου.

- **Διδασκαλία μεταπτυχιακών μαθημάτων (στο TAB)**

Στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του TAB «Επιστήμη της πληροφορίας» / «Υπηρεσίες πληροφόρησης σε ψηφιακό περιβάλλον» δίδαξα το μάθημα «Ψηφιακή πληροφορία στις ανθρωπιστικές επιστήμες» (συνδιδασκαλία με τον καθηγητή κ. Θ. Παππά) και επόπτευσα εργασίες μεταπτυχιακών φοιτητών (βλ. παρακάτω σ. 15 - 17).

- ◆ **Συγγραφή και σύνθεση διδακτικών εγχειριδίων**

- Για τη συστηματική διδασκαλία της Ελληνικής Παλαιογραφίας δεν υπάρχουν σύγχρονα εγχειρίδια στα ελληνικά. Για τη θεωρία βέβαια υπάρχει το γνωστό εγχειρίδιο του Μιονί, το οποίο όμως χρήζει ανανέωσης, δεν υπάρχει όμως τίποτα για την άσκηση στην ανάγνωση των χειρογράφων. Για τον λόγο αυτό κατάρτισα το 2ο τεύχος ενός εγχειριδίου «Σύντομη εισαγωγή στην Ελληνική Παλαιογραφία και Κωδικολογία», το οποίο περιέχει πίνακες με σχόλια για την άσκηση των ενδιαφερομένων στην ανάγνωση της μεγαλογράμματης και μικρογράμματης βιβλιακής γραφής. Έτσι οι φοιτητές έχουν τώρα μπροστά τους ένα συστηματικό εγχειρίδιο για την άσκηση στην ανάγνωση χειρογράφων, ενώ για την θεωρία χρησιμεύει προς το παρόν το εγχειρίδιο του Μιονί, μέχρι να εκδοθεί το 1ο τεύχος του παρόντος εγχειριδίου. Ένα τέτοιο εγχειρίδιο θεωρίας και άσκησης εμφανίζεται για πρώτη φορά στην ελληνική βιβλιογραφία και χρησιμεύει για το μάθημα των Α΄ και Β΄ εξαμήνων.
- Ακόμη δυσκολότερα —από άποψη ύπαρξης διδακτικών εγχειριδίων— είναι τα πράγματα όσον αφορά την διδασκαλία της παλαιογραφίας και του περιεχομένου των εγγράφων, ένα αντικείμενο το οποίο, πέραν της Διπλωματικής, ίσως δεν διδάσκεται στα ελληνικά πανεπιστήμια. Για τις ανάγκες του σχετικού μαθήματος του Δ΄ εξαμήνου (μελέτη των βυζαντινών και μεταβυζαντινών εγγράφων) συνέθεσα ένα εγχειρίδιο παλαιογραφίας των εγγράφων με πίνακες και σχόλια.
- Ακριβώς στο ίδιο με το παραπάνω πλαίσιο και με την ίδια λογική συγκρότησα από διάφορες μελέτες ένα εγχειρίδιο θεωρίας για την μελέτη των μεταβυζαντινών εγγράφων.

♦ **Λοιπή δραστηριότητα στο TAB**

♦ **Συνεργασία με τους φοιτητές**

Την επιστημονική συνεργασία με τους φοιτητές την είχα εφαρμόσει και στο παρελθόν και την εφαρμόζω και τώρα συστηματικά στο TAB. Συγκεκριμένα συνεργάζομαι με τις παρακάτω πρώην φοιτήτριες και τώρα αποφοίτους του TAB για τη συγγραφή των εξής βιβλίων:

- Π. Μέμου, Αναλυτικός κατάλογος εντύπων της Μανιαρείου Σχολής Αμπελακίων Θεσσαλίας.
- Ε. Λεοντιάδου, Συμβολαιογραφικές πράξεις του νοταρίου Αγίου Ματθαίου Δημητρίου Πρωτοπαππά Φαρμάκη (...) 1515 έως 1528. [Έχει ήδη εκδοθεί].
- Π. Μεταξάκη, Οι συμβολαιογραφικές πράξεις του νοταρίου της Λευκίμμης Μάρκου Μοναστηριώτη (...) 1559 έως 1560.

Θεωρώ ότι η συνεργασία με φοιτητές και νέους πτυχιούχους, που έχει ως σκοπό την έρευνα, τη συγγραφή και τη δημοσίευση μιας μελέτης, είναι για τους νέους επιστήμονες η πιο κατάλληλη μέθοδος εισαγωγής των στην έρευνα.

♦ **Εποπτεία πτυχιακών εργασιών**

Κατά το εν λόγω διάστημα ανέθεσα και επόπτευσα ή εποπτεύω τις παρακάτω πτυχιακές εργασίες:

- Ε. Βασιλακάκη, Το corpus των επιστολών του πατριάρχη Αλεξανδρείας Μελετίου Πηγά (β' μισό 16ου αιώνα).
- Π. Μέμου, Ανακαταλογογράφηση των ελληνικών χειρογράφων της πατριαρχικής βιβλιοθήκης Αλεξανδρείας 1 – 100.
- Ο. Βαγενά, Ανακαταλογογράφηση των ελληνικών χειρογράφων της πατριαρχικής βιβλιοθήκης Αλεξανδρείας 101 – 200.
- Ι. Ελευθερίου, Οι ομιλίες του Αλβέρτου Μαρίνου του Χίου κατά τον κώδικα του Αγίου Όρους, Ιβήρων 577.
- Μ. Μεσογειίτη, Συναγωγή αγιογραφικών “Χρήσεων” κατά Λατίνων του Μαζίμου Πελοποννησίου από τον κώδικα του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας 363.
- Ρ. Τόσκα, Η μετάφραση της “Αποκαλύψεως” από τον Μάξιμο Πελοποννήσιο και η χειρόγραφη παράδοσή της.
- Δ. Πιτσούνη, Μικρά έργα και μεταφράσεις του Μάξιμου του Πελοποννησίου (16^{ος}-17^{ος} αι). Διπλωματική έκδοση και σχολιασμός.

- Γ. Αμανατίδης, *Το περιεχόμενο του χειρογράφου του σπουδαστηρίου Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, 68, Μέρος Α.*
- Ε. Μαζαράκη, *Το περιεχόμενο του χειρογράφου του σπουδαστηρίου Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, 68, Μέρος Β΄*
- Ζ. Δαβιτίδου, *Ο «Στεφανίτης και ιχνηλάτης» του Θεοδοσίου Ζυγομάλα κατά τον κώδικα Βλατάδων 65.*
- Χασάπη, *Οι επιστολές του Μάξιμου Μαργούνιου και του Κυρίλλου Λούκαρη στο χειρόγραφο μετοχίου Παναγίου Τάφου Κωνσταντινουπόλεως 240. Διπλωματική έκδοση και σχόλια.*
- Α. Χατζηαγγέλογλου, *Το μυθιστόρημα «Σιντίπας» κατά τη μετάφραση του Κωνσταντίνου Ρεσινού από τον κώδικα Λαύρας Κ8/1295*
- Θ. Ορφανού, *Τα περιεχόμενα των χειρογράφων της Μονής Βλατάδων. Αναλυτική καταγραφή.*
- Β. Τσάπες, *Οι αυτόγραφες ομιλίες του Πατριάρχη Αλεξανδρείας Μελετίου Πηγά, Μέρος Α΄*

♦ Συνεξέταση πτυχιακών εργασιών

Υπήρξα συνεξεταστής των πτυχιακών εργασιών των φοιτητριών:

- Ε. Λεοντιάδου, *Συμβολαιογραφικές πράξεις του νοταρίου Αγίου Ματθαίου Δημητρίου Πρωτοπαππά Φαρμάκη (...) 1515 έως 1528.* (Επόπτης: Σπ. Ασωνίτης)
- Π. Μεταξάκη, *Οι συμβολαιογραφικές πράξεις του νοταρίου της Λευκίμμης Μάρκου Μοναστηριώτη (...) 1559 έως 1560,* (Επόπτης: Σπ. Ασωνίτης)
- Β. Γιωτάκη, *Ο μύθος της Δήμητρας και της Περσεφόνης,* (Επόπτης Θ. Παππάς)
- Αι. Μπαρμπαδάκη, *Τυπογραφικές Διορθώσεις και Παροράματα σε ελληνικά βιβλία του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα.* (Επόπτης Ι. Κόκκωνας)

♦ Εποπτεία μεταπτυχιακών εργασιών

2005-2006

- Ζ. Τσάκος, *Διδασκαλία αρχαίου ελληνικού θεάτρου σε πανεπιστήμια ξένων χωρών και της Ελλάδας.*
- Β. Γεροδήμου και Α. Γκούνη, *Ηλεκτρονικές διευθύνσεις για την αρχαία Ελληνική γραμματεία.*
- Ε. Βλισίδου, *Παραστάσεις αρχαίου ελληνικού θεάτρου στην Ελλάδα και την υπόλοιπη Ευρώπη κατά το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα.*
- Μ. Μελισσάς, *Η συμβολή των νέων τεχνολογιών στην διάδοση της μουσικής.*

- Β. Σιώχος, *Τρισδιάστατες αναπαραστάσεις ελληνικών αρχαιοτήτων στο διαδίκτυο*.
- Ε. Καραγκούνη, *Επιλογή ηλεκτρονικών διευθύνσεων για την Αρχαία Ελληνική Γραμματεία*.
- **2006-2007**
- Ν. Πεπόνη, *Ελληνική Παλαιογραφία και Βυζαντινή Γραμματεία στο διαδίκτυο*.
- Δ. Μπουντάς, *Κριτήρια ιστοσελίδων Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας*.
- Ο. Μιτσούλης, *Ψηφιακή αναπαράσταση οικοδομημάτων της αρχαίας Ελλάδας*.

2007-2008

- Α. Χατζηβασιλείου, *Παρουσίαση του τμήματος Βιβλιοθηκονομίας και Εταιρικής διαχείρισης πληροφοριών του Curtin University of Technology και σύγκριση με το τμήμα Αρχειονομίας και Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου*.
- Κ. Μπαλαλή, *Παρουσίαση του τμήματος βιβλιοθηκονομίας των Δυτικών Ινδιών και σύγκριση με το πανεπιστήμιο Αρχειονομίας - Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου*.
- Α. Ευαγγέλου, *Σύγκριση του προγράμματος σπουδών του Τμήματος Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου με το Τμήμα της Επιστήμης της Βιβλιοθηκονομίας και Τεκμηρίωσης του Πανεπιστημίου Carlos III de Madrid*.
- Θ. Γκόντα, *Σύγκριση προγράμματος σπουδών του τμήματος «Library and Information Science» του Πανεπιστημίου του Western Cape της Νοτίου Αφρικής με αυτό του Τμήματος Αρχειονομίας και Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου*.

- ◆ **Συμμετοχή σε τριμελή εξεταστική επιτροπή μεταπτυχιακής εργασίας**
- Μ. Γαβρίλη, *Μελέτη της εφικτότητας δημιουργίας και διατήρησης ψηφιακού αρχείου. Η περίπτωση της ενιαίας συλλογής διπλωματικών, μεταπτυχιακών εργασιών και διδακτορικών διατριβών της Κεντρικής Βιβλιοθήκης του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνίου*.

- ◆ **Συμμετοχή σε επταμελείς εξεταστικές επιτροπές διδακτορικών διατριβών**
- Γερ. Α. Μέριανος, *Οι οικονομικές ιδέες στο Βυζάντιο τον 12ο αιώνα. Η οικονομική φιλοσοφία του Ευσταθίου, μητροπολίτη Θεσσαλονίκης*. Τμήμα Ιστορίας του Ιονίου Πανεπιστημίου, Κέρκυρα (2005).
- Σπ. Πυρπύλη, *Μουσεία και μουσειακή πολιτική στην Ελλάδα. Προοπτική διερεύνηση του κρατικού μουσειακού τομέα*. Τμήμα Αρχαιολογίας και Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου, Κέρκυρα (2008).

- ◆ **Εποπτεία διδακτορικών διατριβών**

Εποπτεύω τις παρακάτω, εν εξελίξει, διδακτορικές διατριβές:

- Ευδοκία Λεοντιάδου, *Αλβέρτος Μαρίνος ο Χίος (16^{ος}-17^{ος}). Βίος και Έργο.*
- Ευστράτιος Σημαντήρης, *Ο Κερκυραίος Αρχιεπίσκοπος Θυατείρων Αθηναγόρας Καββάδας (1884 – 1962). Η ζωή και το έργο του βάσει αρχειακών πηγών.*

♦ **Συμμετοχή σε τριμελείς επιτροπές διδακτορικών διατριβών**

- Α. Καλογεράς, Αρχαίος ελληνικός πολιτισμός, νέες τεχνολογίες και δαδίκτυο: Επαναπροσδιορισμός θέσης, παιδαγωγικών στόχων, προοπτικές. (Επόπτης: Μ. Κολυβά).
- Χρ. Ζαμπακόλας, Αρχεία του Ελληνισμού της Διασποράς: Αρχεία εμπορικών οίκων Ηπειρωτών στη Βενετία, 16ος – 18ος αιώνες. (Επόπτης: Μ. Κολυβά).

♦ **Συμμετοχή σε τριμελείς εισηγητικές επιτροπές για υποψήφια μέλη ΔΕΠ:**

- στη βαθμίδα του επίκουρου καθηγητή με αντικείμενο: *Βιβλιολογία – Βιβλιογραφία*
- στη βαθμίδα του μόνιμου επίκουρου καθηγητή με αντικείμενο: *Βιβλιολογία – Βιβλιογραφία*
- στη βαθμίδα του λέκτορα με αντικείμενο: *Βιβλιοθηκονομία: Πρότυπα και συστήματα επεξεργασίας και οργάνωσης τεκμηρίων*
- στη βαθμίδα του αναπληρωτή καθηγητή με αντικείμενο: *Αρχειονομία*
- στη βαθμίδα του αναπληρωτή καθηγητή με αντικείμενο: *Βιβλιολογία – Βιβλιογραφία*

♦ **Συμμετοχή στην Επιτροπή Προγράμματος του TAB (2007)**

♦ **Πρόεδρος της Επιτροπής Προγράμματος του TAB (2009)**

♦ **Συμμετοχή σε επιτροπές συνεδρίων**

Συμμετείχα στην:

- Οργανωτική επιτροπή της 5ης Συνάντησης Βυζαντινολόγων Ελλάδας και Κύπρου (Κέρκυρα, Σεπτέμβριος 2003) και στην
- Επιστημονική επιτροπή του 13ου Συνεδρίου Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (Κέρκυρα, Οκτώβριος 2004).

♦ **Συμμετοχή σε διεθνείς επιστημονικές επιτροπές**

Πρόσφατα (2009) που ζητήθηκε να συμμετάσχω στην διεθνή επιτροπή καταλογογραφώσεως χειρογράφων Αγίας Γραφής.

♦ **Συμμετοχή σε συνέδρια**

Συμμετείχα με ανακοινώσεις στα παρακάτω συνέδρια:

- 6ο Διεθνές Συμπόσιο Ελληνικής Παλαιογραφίας (Δράμα, 21 – 27 Σεπτεμβρίου 2003). Θέμα ανακοίνωσης: Η παραγωγή των Ελληνικών χειρογράφων κατά τον 17ο και 18ο αιώνα [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 45].
- 13ο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (Κέρκυρα, 13-15 Οκτωβρίου 2004). Θέμα ανακοίνωσης: Οι περιπέτειες μιας μοναστηριακής βιβλιοθήκης. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 46].
- ◆ **Ομιλίες**
- Οι Τρεις Ιεράρχες: συγγραφείς και έργα στη διαχρονική τους πορεία (Κέρκυρα, Ιανουάριος 2007).
- 300 χρόνια. Παρελθόν, παρόν και μέλλον της Ελληνικής Παλαιογραφίας (Θεσσαλονίκη Νοέμβριος 2008, Αθήνα Δεκέμβριος 2009).
- ◆ **Οργάνωση επιστημονικής ημερίδας και έκθεσης χειρογράφων και εγγράφων...**
...με την ευκαιρία της συμπλήρωσης 10 χρόνων από την ίδρυση της Ελληνικής Παλαιογραφικής Εταιρείας (βλ. εδώ σ. 11 και σ. 54).
- ◆ **Άλλες δραστηριότητες στο Τμήμα Αρχειονομίας και Βιβλιοθηκονομίας**
- α) Εκπαιδευτική εκδρομή. Στο τέλος της Διακαινησίμου του 2004 οργάνωσα για τους φοιτητές του TAB σε συνεργασία με την «Ελληνική Παλαιογραφική Εταιρεία», από της ιδρύσεως της οποίας είμαι Γραμματέας, τετραήμερη εκπαιδευτική εκδρομή στην Κωνσταντινούπολη. Το πρόγραμμα το κατάρτισα προσωπικά μετά από σχετικές επαφές και έτσι έγινε δυνατό να επισκεφθούμε και να ξεναγηθούμε στη βιβλιοθήκη του Οικουμενικού Πατριαρχείου και στη βιβλιοθήκη της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, όπου ενημερωθήκαμε για τα συστήματα ταξινόμησης των βιβλιοθηκών αυτών και τα προβλήματά τους. Στην βιβλιοθήκη του Οικουμενικού Πατριαρχείου μελετήσαμε δειγματοληπτικά και ορισμένα παλαίτυπα.
- β) Δωρεά βιβλίων. Από την είσοδό μου στο Τμήμα Αρχειονομίας και Βιβλιοθηκονομίας αντιλήφθηκα μεταξύ άλλων ότι η βιβλιοθήκη του Τμήματος έχει ακόμη πολλά περιθώρια εμπλουτισμού και με γενική και με ειδική βιβλιογραφία. Για τον λόγο αυτό προσπάθησα με δύο τρόπους να συμβάλω στην κάλυψη του κενού: παραγγέλλοντας βιβλία μέσω των προγραμμάτων της βιβλιοθήκης, με συστηματική έρευνα στη βιβλιογραφία και στους καταλόγους εκδοτών, και δωρίζοντας διάφορα βιβλία στη βιβλιοθήκη του Τμήματος για τον εμπλουτισμό της. Παράγγειλα (δηλ. παρέδωσα στους υπευθύνους της βιβλιοθήκης καταστάσεις) διακόσια σαράντα τρία (243) βιβλία (τίτλους) και δώρησα εβδομήντα τέσσερα (74) βιβλία (τίτλους)²

² Έξι (6) βιβλία (τίτλους) δώρησα και στο Τμήμα Ιστορίας του Ιονίου Πανεπιστημίου.

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

Συνοπτικός κατάλογος

Αυτοτελή:

- 1 *Κατάλογος χειρογράφων της βατοπεδινής σκήτης Αγίου Δημητρίου*, Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη 1978 (συνεργασία Ε. Lambez). [Κατάλογοι ελληνικών χειρογράφων Αγίου Όρους 1] [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 3].
- 2 *Το ομιλητικό έργο του Μελετίου Πηγά, Πατριάρχη Αλεξανδρείας (1590-1601) και η χειρόγραφη παράδοσή του*. Γραμματολογική και φιλολογική μελέτη. Θεσσαλονίκη 1992 [δημ. 1995]. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 23].
- 3 *Ιστορία της βιβλιοθήκης της μονής Ξηροποτάμου*. Εκδ. Οίκος «Ι. Ζαχαρόπουλος» Αθήνα (υπό εκτύπωση). [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 28].
- 4 *Σύντομη εισαγωγή στην Ελληνική Παλαιογραφία και Κωδικολογία*. Τεύχος 2ο: Πίνακες με επιλεγμένα δείγματα γραφής και σχόλια, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2001. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 34].
- 5 *Βιβλιογραφία Ελληνικής Παλαιογραφίας. Δημοσιεύματα Ελλήνων της 50ετίας 1951 - 2000*. Πρώτη καταγραφή. Θεσσαλονίκη 2003 (συνεργασία Α. Γ. Φωτιάδου και Σ. Θ. Ζιώγα). [Ελληνική Παλαιογραφική Εταιρεία] [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 35].
- 6 *Παλαιογραφία των εγγράφων. Πίνακες μεταβυζαντινών εγγράφων με σχόλια*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2006. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 38].
- 7 *...καὶ βίβλοι ἠνεώχθησαν Κατάλογος έκθεσης χειρογράφων της Κεντρικής Βιβλιοθήκης του Α. Π. Θ. και εγγράφων των Γ. Α. Κ. – Ιστορικού Αρχείου Μακεδονίας*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2008 (συνεργασία Ν. Μπαμίδης). [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 48].
- 8 *Δημήτριος Φαρμάκης, Νοτάριος και Πρωτοπαππός Αγίου Ματθαίου Κερκύρας*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2009 (συνεργασία Ευδ. Λεοντιάδου). [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 49].

Πανεπιστημιακά εγχειρίδια:

- 9 *Παλαιογραφία των εγγράφων. Κεφάλαια εισαγωγής στη μελέτη των μεταβυζαντινών εγγράφων*, (επιμέλεια), Κέρκυρα 2006. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 42].

Μελέτες σε περιοδικά και συλλογικούς τόμους:

- 10 *The Greek MSS at Chilandar*, Kyrillo-Metodievsky studii 3, Sofia 1986, σσ. 191-193. [= Πρακτικά του Συνεδρίου: Ο ρόλος των μοναστηριών στην πολιτιστική ιστορία των βαλκανικών εθνών, Μονή Αγίου Ιωάννου της Ρίλας, Σεπτέμβριος 1984]. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 15].
- 11 *The Mount Athos MSS and their Cataloguing*, Polata Knigopisnaja 17-18 (1987), σσ. 106-118. [= Πρακτικά του Συνεδρίου: International Data Bases for Medieval Manuscript Studies, Nijmegen Ολλανδίας, Σεπτέμβριος 1987]. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 16].
- 12 *Μια ακόμη ελληνική μαρτυρία για την εξέγερση των Γενιτσάρων στην Κωνσταντινούπολη στα 1807*, Ελληνική Ιστορική Εταιρεία, ΙΓ΄ Πανελλήνιο ιστορικό συνέδριο (29 - 31 Μαΐου 1992), Πρακτικά, Θεσσαλονίκη 1993, σσ. 295 - 302. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 20].
- 13 *Συνοπτικός κατάλογος χειρογράφων μονής Προφήτου Ηλιού Θήρας*, Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών ΙΒ΄ (1995), σσ. 373-384. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 24].
- 14 *Το πρόβλημα της χρονολογίας γεννήσεως του Πηγά και της μαθητείας του κοντά στον Μελέτιο Βλαστό*, Πεπραγμένα του Ζ΄ Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου, τ. Β 2 <Ρέθυμνο, Αύγουστος 1991>, Ρέθυμνο 1995 (= Νέα Χριστιανική Κρήτη, έτη 1994-1995), σσ. 445-450. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 25].
- 15 *Συμβολή στη σύνταξη ενός νέου ρεπερτορίου βιβλιοθηκών και καταλόγων των Ελληνικών χειρογράφων*, Κληρονομία 27 (1995) [δημ. 1996], σσ. 189-200. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 26].
- 16 *Η βιβλιοθήκη της Μονής Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω. Νέα ευρήματα*. Επιστημονικό Συνέδριο, Η Πιερία στα βυζαντινά και νεώτερα χρόνια. [Κατερίνη 25 - 28 Νοεμβρίου 1993], Εστία Πιερίδων, Μουσείο Κατερίνης, Ίδρυμα εθνικού και θρησκευτικού προβληματισμού Θεσσαλονίκης, <Θεσσαλονίκη 1997>, σσ. 355-364, [σε συνεργασία με τον Κ. Παπαδάκη]. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 27].
- 17 *Σχετικά με την χειρόγραφη και έντυπη παράδοση των επιστολών του Μαξίμου Μαργουνίου. Πρώτα συμπεράσματα της έρευνας και περαιτέρω προγραμματισμός της*, Οπώρα. Studi in onore di mgr Paul Canart per il LXX compleanno (= Bollettino Della Badia Greca di Grottaferrata, n.s. vol. LI [1997]), σσ. 277-295. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 29].
- 18 *Μάξιμος Πελοποννήσιος. Μια πρώτη σκιαγραφία του βίου και του έργου του*, Κληρονομία 30 (1998) [δημ. 1999], σσ. 115-125. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 30].

- δημοσιευμάτων αριθμ. 32].
- 19 *Η βιβλιοθήκη και τα χειρόγραφα της Μονής Ξηροποτάμου*, Κληρονομία 31 (1999), σσ. 161 - 204. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 39].
 - 20 *Paleographical Researches in the Lavra Library on Mount Athos*, Ελληνικά 50 (2000), σσ. 217 - 230. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 40].
 - 21 *Προβλήματα της ζωής και του έργου του Δαμασκηνού Στουδίτη*, ΜΟCΧΟΒΙΑ 1 (2001), σσ. 247 - 258. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 36].
 - 22 *The Mount Athos Manuscripts in the Kurzgefasste Liste der Griechischen Handschriften des Neuen Testaments*, Κληρονομία 32 (2000) [δημ. 2002], σσ. 245 - 250. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 41].
 - 23 *Η βιβλιοθήκη της μονής του οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω*, στον συλλογικό τόμο: Η μονή του οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 43].
 - 24 *Το αρχείο της μονής του οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω*, στον συλλογικό τόμο: Η μονή του οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 44].
 - 25 *Η συνέχιση της παραγωγής ελληνικών χειρογράφων μετά την εφεύρεση της τυπογραφίας και κυρίως κατά τον 17ο και 18ο αιώνα*, στα: Πρακτικά του Α΄ Διεθνούς Συμποσίου Ελληνικής Παλαιογραφίας. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 45].
 - 26 *Οι περιπέτειες μιας μοναστηριακής βιβλιοθήκης και η μελέτη των μετά την Άλωση ελληνικών βιβλιοθηκών*, στα: Πρακτικά του 13ου Συνεδρίου Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 46].
 - 27 *Αγίου Όρους*, σε DVD του “Όργανισμού Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού” του Υπουργείου Πολιτισμού. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 47].
 - 28 *Συνοπτικός συμπληρωματικός κατάλογος των ελληνικών χειρογράφων της Μονής Χιλανδαρίου. Μέρος πρώτο*, Τεκμήριον 7, 2007, σ. 9-87. (Συνεργασία Δημήτριος Θ. Κύρου). [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 50].
 - 29 *Μαζίμου Μαργουνίου, Επιστολές Ι. Οι εκδεδομένες επιστολές. Πρώτη καταγραφή*, Ελληνικά 59², 2009. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 51].
 - 30 *Ο υστεροβυζαντινός Οψαρολόγος και ο Φυσιολόγος του Δαμασκηνού Στουδίτη σε ένα αχιρορειτικό χειρόγραφο*. Στον τιμητικό τόμο για την καθηγήτρια Αλκμήνη Σταυρίδου-Ζαφράκα του Τμ. Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Α. Π. Θ, Θεσσαλονίκη 2009.
 - 30 *Συνοπτικός συμπληρωματικός κατάλογος των ελληνικών χειρογράφων της Μονής*

Χιλανδαρίου. Μέρος δεύτερον, Τεκμήριον 8, 2009.

Επιστημονικά άρθρα:

- 32 *Xenophon*, (Kloster), *Lexikon des Mittelalters*, τ. 9, 1998. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 30].
- 33 *Χιροποταμου*, (Kloster), *Lexikon des Mittelalters*, τ. 9, 1998. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 31].

Ανακοινώσεις προγραμμάτων ερευνών:

- 34 *Παλαιογραφικά και φιλολογικά ερευνητικά προγράμματα*, *Κληρονομία* 18 (1986) [δημ. 1989], σσ. 443-444. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 18].
- 35 *Μελέτες και προγράμματα ερευνών Παλαιογραφίας, Φιλολογίας και Βυζαντινής τέχνης. Α΄ Συνάντηση των Βυζαντινολόγων της Ελλάδος και της Κύπρου, 25 - 27 Σεπτεμβρίου 1998, Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Εισηγήσεις - Περιλήψεις ανακοινώσεων, Ιωάννινα 1999, σσ. 94 - 96, [σε συνεργασία με την Αικ. Καλαμαρτζή-Κατσαρού]. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 33].*

Εκλαϊκευτικά άρθρα:

- 36 *Βιβλιοθήκες και χειρόγραφα στο Άγιον Όρος*, *Εφημερίδα: Θεσσαλονίκη*, Σάββατο 13 Φεβρουαρίου 1993, σ. 14. Αναδημοσίευση: *Ο Αθωνίτης*, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 1995, έτος Δ΄, φύλλο 13, σσ. 12-14. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 21].

Βιβλιοκρισίες:

- 37 *Βαλκανική Βιβλιογραφία*, Επιμέλεια Κ. Α. Δημάδης, Θεσσαλονίκη, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, τόμος I, σσ. 314 + Συμπλήρωμα, σσ. 542 (1973 [=1974])· Τόμος II, σσ. 312 + Παράρτημα, σσ. 422 (1974 [=1975])· Τόμος III, σσ. XL + 420 + Παράρτημα, σσ. XX + 286 (1976), *Südost-Forschungen*, XXXV (1976), σσ. 255 - 256. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 1].
- 38 *Βαλκανική Βιβλιογραφία*, Επιμέλεια Κ. Α. Δημάδης, Θεσσαλονίκη, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου 1977, τόμος IV, σσ. 459 + Παράρτημα, σσ. 336, *Südost-Forschungen*, XXXVII (1978), σ. 209. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 2].
- 39 *Βαλκανική Βιβλιογραφία*, *Balkan Bibliography*, Edited by K. A. Dimadis, Thessaloniki, Institute for Balkan Studies 1979, tomos V, LI + 426 S., — V Supplement. XIII, 521 S., *Südost-Forschungen*, XL (1981), σ. 321. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 8].
- 40 *La Paléographie grecque et byzantine* (Paris, 21 - 25 october 1974), *Colloques Internationaux du Centre National de la Recherche Scientifique*, No. 559, Paris,

- Editions du CNRS 1977, 588 pp. + numerous plates, Südost-Forschungen, 38 (1979), σσ. 464- 467. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 4].
- 41 Εμμανουήλ Κριαρά, *Λεξικό της μεσαιωνικής ελληνικής γραμματείας, 1100 - 1669*, τόμος Ε΄, Θεσσαλονίκη 1977, σσ. π΄+ 421, τόμος 2΄, Θεσσαλονίκη 1978, σσ. μη΄ + 387, Κληρονομία 11 (1979), σσ. 560- 561. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 6].
- 42 *Griechische Kodikologie und Textüberlieferung*, Hrsg. von Dieter Harlfinger. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1980, 716 S., Südost-Forschungen 41 (1982), σσ. 561-562. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 9].
- 43 Μ. Ι. Μανούσακα, *Επιστημονικά δημοσιεύματα 1938-1981, περιλήψεις και ευρετήρια*, Αθήνα (ιδιωτική έκδοση) 1982, 146 σσ. + 1φ., Κληρονομία 15 (1983), σσ. 163-164. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 10].
- 44 Αδαμαντίου Στ. Ανεστίδη, *Ορθοδοξία. Ηθικοθρησκευτικόν περιοδικόν του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, τόμοι Α΄ (1926 - 1927) - ΛΗ΄ (1963). Ευρετήριο. Εν Αθήναις 1984, 846 σσ. και Walter Fink, *Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik*, herausgegeben von H. Hunger, Register zu Band 1-32, Wien 1984, 158 σσ., Κληρονομία 17 (1985), σσ. 417 - 420. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 11α-β].
- 45 *Catalogue des manuscrits grecs de Tchécoslovaquie* par J.-M. Olivier et Marie Monégier du Sorbier, [Documents, études et répertoires publiés par l' institut de recherche et d' histoire des textes] Paris, Ed. du CNRS 1983, XXVI, 239 S. + 2 Bl., 102 + XXVIII Taf., 1 Bl., *Byzantinische Zeitschrift* 79 (1986), σσ. 351 - 354. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 13].
- 46 Hunger, Herbert, *Schreiben und Lesen in Byzanz. Byzantinische Buchkultur*, München, C. H. Beck 1989, Südost-Forschungen II (1990), σσ. 588-589. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 19].
- 47 Βασίλης Άτσαλος, *Τα χειρόγραφα της Ιεράς Μονής της Κοσίνιτσας (ή Εικοσιφοίνισσας) του Παγγαίου*, [Δήμος Δράμας. Ιστορικό αρχείο. (Σειρά δημοσιευμάτων, αρ 1)], Δράμα 1990, 151 σσ., Μακεδονικά ΚΗ΄ (1992) 529-530. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 22].

Βιβλιοπαρουσιάσεις:

- 48 Ιωάννου Μ. Κονιδάρη, *Το δίκαιον της μοναστηριακής περιουσίας από του 9ου μέχρι του 12ου αιώνας*, Αθήναι (Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα) 1979, σσ. XXVI + 291, Κληρονομία 11 (1979), σσ. 561- 563. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 5].

- 49 *Α΄ Συμπόσιο Γλωσσολογίας του Βορειοελλαδικού Χώρου (Ηπειρος – Μακεδονία – Θράκη)*, 28 - 30 Απριλίου 1976. Πρακτικά (Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου 179), Θεσσαλονίκη 1977, 294 σσ. *Θρακική Επετηρίδα*, 1 (1980), σσ. 436 - 437. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 7].
- 50 *Analecta Bollandiana. Revue critique d' hagiographie. Tome 100. Mélanges offerts à Baudoin de Gaiffier et François Halkin, Bruxelles, Société des Bollandistes, 1982, σσ. XXX + 790 και 2 φωτογραφίες, Κληρονομία 17 (1985), σσ. 207 - 209.* [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 12].
- 51 *Actes de Docheiariou. Edition diplomatique par N. Oikonomidès, Παρίσι, Lethielleux 1984, σ. XIV + 398, πίν. 4, φωτ. 72 (Archives de l' Athos, XIII), Ελληνικά 37 (1986), σσ. 378-379.* [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 14].
- 52 Μ. Ζ. Κοπιδάκη, *Το Γ΄ Μακκαβαίων και ο Αισχύλος. Αισχύλεις μνήμες στο λεκτικό και τη θεματογραφία του Γ΄ Μακκαβαίων*, Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής, παράρτημα αριθμ. 31) 1982, 148 σσ., *Θεολογία*, ΝΗ΄ (1987), σσ. 182-183. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 17].
- 53 *Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Αρχειονομίας και Βιβλιοθηκονομίας. Ελληνική παρουσία στη Κάτω Ιταλία.* Πρακτικά διεθνούς συμποσίου, Κέρκυρα 29 - 31 Οκτωβρίου 1998, επιμέλεια Θεοδώρου Γ. Παππά, Εκδόσεις α'πόστροφος, Κέρκυρα 2000, *Κληρονομία 32 (2000) [δημ. 2002], σσ. 500 - 502.* [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 37].

Μελέτες υπό δημοσίευση

- 54 Το ευαγγέλιο του Σκευοφυλακίου της Ι. Μ. Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Όρους, το λεγόμενο “του Φωκά”, και ο κώδικας Λαύρας Α 86. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 48].
- 55 Δημώδη και άλλα έμμετρα κείμενα ενός λανθάνοντος χειρογράφου. [Βλ. Αναλυτικός κατάλογος δημοσιευμάτων αριθμ. 49].
- 56 Αναλυτικός κατάλογος χειρογράφων της Μονής Προφήτου Ηλιού Θήρας.
- 57 Δείγματα γραφής αγειοριτικών χειρογράφων
- 58 Μεγαλογράμματα χειρόγραφα και σπαράγματα του Αγίου Όρους. Α΄ τόμος Μεγίστη Λαύρα.
- 59 Μαξίμου ιερομονάχου του Πελοποννησίου, Ομιλίες εις τας Κυριακάς του ενιαυτού.

Αναλυτικός κατάλογος (κατά σειρά δημοσιεύσεως)³

- 1 **Βαλκανική Βιβλιογραφία**, Επιμέλεια Κ. Α. Δημάδης. Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, τόμος I, σσ. 314 + Συμπλήρωμα, σσ. 542 (1973 [=1974])· τόμος II, σσ. 312 + Παράρτημα, σσ. 422 (1974 [=1975])· τόμος III, σσ. XL + 420 + Παράρτημα, σσ. XX + 286 (1976).

Βιβλιοκρισία στα αγγλικά, που μου ζητήθηκε και δημοσιεύθηκε στο περιοδικό: *Südost-Forschungen* XXXV (1976) 255 – 256.

Αν και η βιβλιογραφία αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση και βάση της έρευνας, στην Ελλάδα υστερούμε πολύ, ως γνωστόν. Γι' αυτό και το αυξημένο ενδιαφέρον του γράφοντος σε βιβλιογραφικά θέματα. Στην προκειμένη περίπτωση οι τρεις πρώτοι ογκώδεις τόμοι του κρινόμενου έργου ελέγχονται ως θετική συμβολή στο πρόβλημα και σημαντική κάλυψη του κενού, αφού η βιβλιογραφία αυτή καλύπτει όλους τους ιστορικούς και φιλολογικούς τομείς. Στη βιβλιοκρισία εξετάζονται οι λόγοι συγκροτήσεως της συγκεκριμένης βιβλιογραφίας, αναλύεται η δομή της και επισημαίνεται η συμβολή της στη γνώση των θεμάτων ιστορίας, πολιτισμού και παιδείας του βαλκανικού χώρου. Ιδιαίτερα εξαιρείται το γεγονός ότι η βιβλιογραφία αυτή συμβάλλει στη συγκριτική μελέτη των θεμάτων αυτών.

- 2 **Βαλκανική Βιβλιογραφία**, Επιμέλεια Κ. Α. Δημάδης. Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου 1977, τόμος IV, σσ. 459 + Παράρτημα, σσ. 336.

Βιβλιοκρισία στα γερμανικά, που μου ζητήθηκε και δημοσιεύθηκε στο περιοδικό: *Südost-Forschungen* XXXVII (1978) 209 .

Συνεχίζεται η βιβλιοκρισία του αρ. 1 για τον 4ο τόμο του έργου.

- 3 **ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΤΗΣ ΒΑΤΟΠΕΔΙΝΗΣ ΣΚΗΤΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ**, Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1978 [Κατάλογοι ελληνικών χειρογράφων Αγίου Όρους 1] (σε συνεργασία με τον E. Lamberz).

Τα βυζαντινά και νεοελληνικά χειρόγραφα αποτελούν έναν ανεκτίμητο και ανεξερεύνητο θησαυρό, στη μελέτη του οποίου κατά κύριο λόγο βασίζονται οι φιλολογικές και ιστορικές έρευνες. Η προσπέλαση όμως των χειρογράφων προϋποθέτει, εκτός από τις ειδικές γνώσεις, την ακριβή και λεπτομερή καταλογογράφησή τους με βάση τις σύγχρονες μεθόδους καταλογογράφησης. Στην κατεύθυνση αυτή βαδίζει και τον σκοπό αυτό επιθυμεί να εκπληρώσει το παραπάνω βιβλίο. Καταλογογραφεί μια κατά το ήμισυ γνωστή και κατά το ήμισυ άγνωστη συλλογή βυζαντινών και νεοελληνικών χειρογράφων της βατοπεδινής Σκήτης του Αγίου

³ Τα βιβλιογραφικά λήμματα αναγράφονται, όπως ακριβώς στην πηγή από την οποία προέρχονται.

Δημητρίου στο Άγιον Όρος. Η μέθοδος που ακολουθείται, εντελώς πρωτότυπη, είναι συγκερασμός των μεθόδων καταλογογράφησης των χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης Ελλάδος (μέθοδος Λίνου Πολίτη) και της Nationalbibliothek της Βιέννης (μέθοδος Hunger). Καταλογογραφούνται 73 χειρόγραφα κατά το πλείστον νεοελληνικά. Το βιβλίο, το πρώτο μιας σειράς παρόμοιων έργων, φιλοδοξεί να είναι οδηγός της σειράς και έτυχε ευμενών κριτικών από πολλά ελληνικά και ξένα περιοδικά. Γράφτηκε σε συνεργασία με τον Dr E. Lamberz, αλλά ο κάθε συνεργάτης υπογράφει το κομμάτι που έγραψε με δική του ευθύνη.

Βιβλιοκρισίες και μνείες:

1. F. Halkin, *Analecta Bollandiana* 97 (1979) 215-216
2. N. Russell, *Sobornost* 2 (1979) 95
3. G. de Andrés, *Emerita* XLVIII (1979) 313-314
4. W. Lackner, *Südost-Forschungen* 39 (1980) 472-473
5. — , *Rev. Et. Byzantines* 38 (1980) 329
6. J. Mossay, *Rev. Hist. Eccl.* LXXV (1980) 741
7. S. Bernandinello, *Scriptorium* 34 (1980) 312-313
8. K. Tr(eu), *Byzantinoslavica* 41 (1980) 113
9. E. Gamillscheg, *Jahrb. Österr. Byzan.* 29 (1980) 433-434
10. N. Wilson, *Journal of Hellenic Studies* 101 (1981) 00
11. Θ. Δετοράκη, *Ύδωρ εκ Πέτρας* V-VI (1980- 81) 177
12. M. Arranz, *Orientalia Christiana Periodica* 47 (1981) 229
13. B. Plank, *Ostkirchliche Studien* 32 (1983) 56-57
14. B. Fonkic}, *Vizantijskij Vremennik* 43 (1982) 271 - 273

- 4 **La Paléographie Grecque et Byzantine (Paris, 21 - 25 octobre 1974)**. Colloques Internationaux du Centre National de la Recherche Scientifique, No. 559. Paris: Editions du Centre National de la Recherche Scientifique 1977. 588 pp. + numerous plates, 395, - Fr.

Βιβλιοκρισία στα αγγλικά που μου ζητήθηκε και δημοσιεύθηκε στο περιοδικό: *Südost-Forschungen* 38 (1979) 464- 467.

Τον Οκτώβριο του 1974 συνεκλήθη στο Παρίσι το Πρώτο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Παλαιογραφίας. Το κρινόμενο βιβλίο αποτελεί τα ογκώδη Πρακτικά του Συνεδρίου. Στη βιβλιοκρισία αναλύονται και κρίνονται οι ανακοινώσεις και επισημαίνεται η συμβολή του συνεδρίου γενικά και των επί μέρους ανακοινώσεων ειδικά στην περαιτέρω έρευνα της ελληνικής παλαιογραφίας.

- 5 ΙΩΑΝΝΟΥ Μ. ΚΟΝΙΔΑΡΗ, *Το δίκαιον της μοναστηριακής περιουσίας από του 9ου μέχρι του 12ου αιώνας*, Αθήναι (Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα) 1979, σσ. XXVI + 291.

Παρουσίαση του βιβλίου, που μου ζητήθηκε και δημοσιεύθηκε στο περιοδικό: Κληρονομία 11 (1979) 561- 563.

- 6 ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΚΡΙΑΡΑ, *Λεξικό της μεσαιωνικής ελληνικής γραμματείας, 1100 - 1669*, τόμος Ε΄, Θεσσαλονίκη 1977, σσ. π΄+ 421. Τόμος Ζ΄, Θεσσαλονίκη 1978, σσ. μη΄ + 387.

Βιβλιοκρισία, που μου ζητήθηκε και δημοσιεύθηκε στο περιοδικό: Κληρονομία 11 (1979) 560- 561.

Στον 5ο και 6ο τόμο του γνωστού και πολύτιμου "Λεξικού του Κριαρά" εμφανίζονται διάφορες καινοτομίες με σημαντικότερη την εφαρμογή του μονοτονικού συστήματος στα λήμματα του λεξικού. Στη βιβλιοκρισία περιγράφονται οι καινοτομίες αυτές και συζητείται το πρόβλημα της εφαρμογής του μονοτονικού μέσα στο λεξικό αυτό. Χωρίς να αμφισβητείται το μονοτονικό σύστημα, ο γράφων διερωτάται τι μπορεί να εξυπηρετεί το νέο σύστημα μέσα σε ένα λεξικό της μέσης περιόδου της ελληνικής γραμματείας, τη στιγμή που τα κείμενα που αποδελτιώνονται δεν είναι μονοτονικά και ούτε το λεξικό προορίζεται για σχολική χρήση.

- 7 Α΄ Συμπόσιο Γλωσσολογίας του Βορειοελλαδικού Χώρου (Ηπειρος – Μακεδο-νία - Θράκη), 28 - 30 Απριλίου 1976. Πρακτικά (Ιδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου 179), Θεσσαλονίκη 1977, σσ. 294.

Βιβλιοπαρουσίαση, που μου ζητήθηκε και δημοσιεύθηκε στο περιοδικό: Θρακική Επετηρίδα τ. πρώτος (1980) 436 - 437.

- 8 **Βαλκανική Βιβλιογραφία, Balkan Bibliography.** Edited by K. A. Dimadis. Thessaloniki: Institute for Balkan Studies 1979. Tomos V. LI, 426 S.,-V Supplement. XIII, 521 S.

Βιβλιοκρισία στα γερμανικά, που μου ζητήθηκε και δημοσιεύθηκε στο περιοδικό: Südost-Forschungen XL (1981) 321.

Συνεχίζεται η βιβλιοκρισία του αρ. 1 (του καταλόγου αυτού) για τον 5ο τόμο του έργου.

- 9 **Griechische Kodikologie und Textüberlieferung.** Hrsg. von Dieter H a r l f i n g e r. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1980. 716 S. Ln. 128, - DM (79, - DM f. Mitgl.).

Βιβλιοκρισία στα αγγλικά, που μου ζητήθηκε και δημοσιεύθηκε στο περιοδικό: Südost-Forschungen 41 (1982) 561-562.

Στον συλλογικό αυτό τόμο ο φιλολογικός εκδότης του, καθηγητής D. Harlfinger, συγκέντρωσε μελέτες σε διάφορες δυτικοευρωπαϊκές γλώσσες για την ελληνική παλαιογραφία και κωδικολογία και για την παράδοση των κειμένων. Στη βιβλιοκρισία

εξετάζεται η δομή και τα κριτήρια επιλογής των μελετών, επισημαίνονται οι πρωτότυπες μελέτες καθώς και η συμβολή του τόμου στην έρευνα.

- 10 Μ. Ι. ΜΑΝΟΥΣΑΚΑ, *Επιστημονικά δημοσιεύματα 1938-1981· περιλήψεις και ευρετήρια*, Αθήνα (ιδιωτική έκδοση) 1982, 146 σελ. + 1φ., 14 X 20 εκ..

Βιβλιοκρισία, που δημοσιεύθηκε στο περιοδικό: *Κληρονομία* 15 (1983) 163-164.

Το βιβλίο είναι ένας καλοτυπωμένος κατάλογος των επιστημονικών δημοσιευμάτων του καθηγητή Μανούσακα. Όμως η λεπτομέρεια, η συνέπεια και η μεθοδικότητά του το καθιστούν πρότυπη εργασία στον τομέα της βιβλιογραφίας προσώπων και της βιβλιογράφησης γενικότερα. Γι' αυτό κρίθηκε σκόπιμο να βιβλιοκριθεί για να δοθεί η ευκαιρία να επισημανθούν τα προτερήματά του αυτά.

- 11α ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΣΤ. ΑΝΕΣΤΙΔΗ, *Ορθοδοξία. Ηθικοθρησκευτικόν περιοδικόν του Οικουμενικού Πατριαρχείου, τόμοι Α' (1926 - 1927) – ΛΗ' (1963)*. Ευρετήριο, Εν Αθήναις 1984. 846 σελ.

- 11β WALTER FINK, *Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik*, herausgegeben von H. Hunger. Register zu Band 1 -32. Wien 1984. 158 σελ..

Βιβλιοκρισία, που μου ζητήθηκε και δημοσιεύθηκε στο περιοδικό: *Κληρονομία* 17 (1985) 417 - 420.

Τα δύο έργα κρίνονται μαζί, γιατί είναι ομοειδή· είναι όμως και πολύ διαφορετικά. Και τα δύο τα διακρίνει η λεπτομέρεια — μεγάλο προτέρημα μιας βιβλιογραφίας — και η καλή γνώση της σχετικής μεθοδολογίας. Αυτά όμως τα προτερήματα, στο μεν πρώτο συνδυάζονται με έναν μεγάλο πλατειασμό, όσον αφορά τον τρόπο λημματογράφησης, στο δε δεύτερο, αντίθετα, με μια οδυνηρή συντομία. Στη βιβλιοκρισία επισημαίνονται τα προτερήματα της δουλειάς, αλλά προβάλλεται και η άποψη ότι η υπερβολικός πλατειασμός ή η μεγάλη συντόμευση προκαλούν δυσκολίες στη χρήση των έργων. Προτείνεται μια μέση οδός.

- 12 *Analecta Bollandiana. Revue critique d' hagiographie. Tome 100. Mélanges offerts à Baudoin de Gaiffier et François Halkin*. Bruxelles, Société des Bollandistes, 1982, σσ. XXX + 790 και 2 φωτογραφίες.

Βιβλιοπαρουσίαση, που μου ζητήθηκε και δημοσιεύθηκε στο περιοδικό: *Κληρονομία* 17 (1985) 207 - 209. Ο τιμητικός αυτός τόμος περιέχει μελέτες σε διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες.

- 13 *Catalogue des Manuscrits grecs de Tchecoslovaquie* par J.-M. Olivier et Marie Monégier du Sorbier. [Documents, études et répertoires publiés par l' institut de recherche et d' histoire des textes] Paris, Ed. du CNRS 1983. XXVI, 239 S., 2 Bl., 102, XXVIII Taf., 1 Bl..

Βιβλιοκρισία στα αγγλικά, που μου ζητήθηκε και δημοσιεύθηκε στο περιοδικό: *Byzantinische Zeitschrift* 79 (1986) 351 - 354.

Πρόκειται για έναν πολύ καλό κατάλογο όλων των συλλογών ελληνικών χειρογράφων της Τσεχοσλοβακίας συνταγμένο από γάλλους ειδικούς. Στη βιβλιοκρισία, μετά την ανάλυση των περιεχομένων, εξετάζεται η μέθοδος της καταλογογράφησης και ο τρόπος της εφαρμογής της. Επισημαίνονται τα προτερήματα του έργου, η ακρίβεια, η λεπτομέρεια, η γνώση του θέματος, αλλά καταγράφεται και τεκμηριώνεται η γνώμη ότι ο όγκος του έργου, εξαιτίας της τεράστιας ανάλυσης, ακόμα και σε περιπτώσεις που δεν δικαιολογείται από τα αναλυόμενα κείμενα (π.χ. Αγία Γραφή, εκδεδομένα φιλοσοφικά κείμενα κτλ.), δεν είναι επωφελής.

- 14 Actes de Kastamonitou. Edition diplomatique par N. Oikonomidès, Paris 1978, σ. I - XII + 1- 128, πίν. I - XVI (Archives de l' Athos, IX).

Βιβλιοπαρουσίαση, που μου ζητήθηκε και δημοσιεύθηκε στο περιοδικό: *Ελληνικά* τόμος 37ος (1986) 377.

- 15 THE GREEK MSS AT CHILANDAR.

KYRILLO-METODIEVSKY STUDII 3, SOFIA 1986, σσ. 191-193. Πρακτικά του συνεδρίου: *Ο ρόλος των μοναστηριών στην πολιτιστική ιστορία των βαλκανικών εθνών*, Μονή Αγίου Ιωάννου της Ρίλας, Σεπτέμβριος 1984).

Πρόκειται για ανακοίνωση στο συνέδριο με θέμα “Ο ρόλος των μοναστηριών στην πολιτισμική ιστορία των βαλκανικών εθνών”, που συνεκλήθη στη Ρίλα της Βουλγαρίας από 18 - 22 Σεπτεμβρίου 1984. Η ανακοίνωση αφορά τα 76 ακαταλογογράφητα βυζαντινά και, κυρίως, νεοελληνικά χειρόγραφα της Μ. Χιλανδαρίου του Αγίου Όρους. Τα χειρόγραφα αυτά, αν και ελληνικά, με τις σλαβικές σημειώσεις που παραδίδουν, αποτελούν φορείς των δύο πολιτισμικών παραδόσεων. Ανάμεσά τους επισημάνθηκαν χειρόγραφα με άγνωστα ελληνικά λαϊκά κείμενα, κυρίως ποιήματα και τραγούδια.

Βιβλιοκρισίες και μνείες:

A(rmin) H(ohlweg), *Byzantinische Zeitschrift* 83 (1990) 544

- 16 THE MOUNT ATHOS MSS AND THEIR CATALOGUING.

POLATA KNIGOPISNAJA 17-18 (1987) σσ. 106-118. [= Πρακτικά του Συνεδρίου: *INTERNATIONAL DATA BASES FOR MEDIEVAL MANUSCRIPT STUDIES*, Nijmegen Ολλανδίας Σεπτέμβριος 1987].

Ανακοίνωση, που εστάλη στο συνέδριο: *International Data Bases for Manuscript Studies*, που οργανώθηκε στο Nijmegen της Ολλανδίας τον Σεπτέμβριο του 1987 με

θέμα, όπως δηλώνει και ο τίτλος του, τη φιλολογική επεξεργασία κειμένων και χειρογράφων στον ηλεκτρονικό υπολογιστή. Συμμετείχαν, ως επί το πλείστον, δύο εκπρόσωποι από διάφορα κράτη. Η ανακοίνωση χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο περιγράφονται τα ιδιαίτερα προβλήματα της καταλογογράφησης των αγιορειτικών χειρογράφων και οι αιτίες της ιδιαιτερότητας αυτής. Στο δεύτερο μέρος ανακοινώνονται τα θετικά αποτελέσματα της δοκιμαστικής εφαρμογής (για ελληνικά χειρόγραφα) στον ηλεκτρονικό υπολογιστή, του ειδικού προγράμματος καταλογογράφησης που δημιουργήθηκε από το τμήμα πληροφορικής του πανεπιστημίου του Nijmegen αρχικά για λατινικά χειρόγραφα.

Βιβλιοκρισίες και μνείες:

A(rmin) H(ohlweg), Byzantinische Zeitschrift 83 (1990) 166

- 17 Μ. Ζ. Κοπιδάκη, Το Γ' Μακκαβαίων και ο Αισχύλος. Αισχύλειες μνήμες στο λεκτικό και τη θεματογραφία του Γ' Μακκαβαίων, Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής, παράρτημα αριθμός 31) 1982, σελ. 148, 24 X 17 εκ..

Βιβλιοπαρουσίαση, που μου ζητήθηκε και δημοσιεύθηκε στο περιοδικό: Θεολογία ΝΗ' (1987) 182-183.

18 ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Περιοδικό: Κληρονομία 18 (1986) [δημ. 1989] 443-444.

Ανακοινώνεται η εκπόνηση και το στάδιο (πολύ προχωρημένο), στο οποίο βρίσκονται 4 ερευνητικά προγράμματα του υποφαινομένου, τα οποία βαίνουν σχεδόν παράλληλα για λόγους τεχνικούς: Τα παλαιογραφικά αφορούν: α) μεγαλογράμματους και β) χρονολογημένους κώδικες των Μονών Μεγίστης Λαύρας και Ξηροποτάμου. Τα φιλολογικά αφορούν: α) τις δημόδεις ομιλίες του Μελετίου Πηγά, πρόγραμμα του οποίου το πρώτο μέρος δημοσιεύθηκε ήδη ως διδακτορική διατριβή (βλ. εδώ παρακάτω αριθμ. 23), και β) τον βίο και το ανέκδοτο έργο του Μαξίμου Πελοποννησίου, σημαντικότετου συγγραφέα των αρχών του 17ου αι.

Βιβλιοκρισίες και μνείες:

A(rmin) H(ohlweg), Byzantinische Zeitschrift 83 (1990) 540

- 19 **Hunger, Herbert: Schreiben und Lesen in Byzanz. Byzantinische Buchkultur.** München : C. H. Beck 1989.

Βιβλιοκρισία στα αγγλικά, που μου ζητήθηκε και δημοσιεύθηκε στο περιοδικό: Südost-Forschungen IL (1990) 588-589.

Το βιβλίο αυτό — το οποίο μεταφράστηκε και στα ελληνικά — παρουσιάζει με

γλαφυρότητα και πληρότητα το θέμα της γραφής και ανάγνωσης με όλες τις παραμέτρους τους, στα πλαίσια του βυζαντινού πολιτισμού. Ξεκινώντας από το γενικό θέμα της γραφής ως βάσης του πολιτισμού, εξετάζει το βιβλίο, τη γραφή, την ανάγνωση και τις κοινωνικές προεκτάσεις τους κατά τη βυζαντινή εποχή και καταλήγει με το θέμα της καλλιέργειας του βυζαντινού βιβλίου μετά την εμφάνιση της τυπογραφίας. Στη βιβλιοκρισία σχολιάζεται η δομή του βιβλίου και εξάγονται τα προτερήματά του.

- 20 ΜΙΑ ΑΚΟΜΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΩΝ ΓΕΝΙΤΣΑΡΩΝ ΣΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ ΣΤΑ 1807.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ. ΙΓ' ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ (29 - 31 Μαΐου 1992). Πρακτικά. Θεσσαλονίκη 1993, σσ. 295 – 302.

Στις αρχές του 19ου αι. η κατάρρευση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας είναι φανερή και οι εξεγέρσεις, ιδιαίτερα των γενιτσάρων, σχεδόν καθημερινό φαινόμενο. Τα διαδραματιζόμενα γεγονότα τα παρακολουθούν φυσικά και οι Ρωμοί της αυτοκρατορίας και τα καταγράφουν σε διαφόρων ειδών κείμενα (ενθυμήσεις, επιστολές, αναφορές κτλ.). Στην παραπάνω ανακοίνωση στο ΙΓ' Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο παρουσιάζεται ένα νέο τέτοιο κείμενο ενός αυτόπτη μάρτυρα, που παρακολουθεί και καταγράφει μια φάση της εξέγερσης των γενιτσάρων στην Κων/πολη, τον Μάιο του 1807. Το κείμενο αυτό εκδίδεται, αφού προηγουμένως εντάσσεται στην εποχή του και συσχετίζεται με τα άλλα γνωστά παρόμοια κείμενα, και σχολιάζεται ιστορικά και φιλολογικά.

- 21 ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ ΚΑΙ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΣΤΟ ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ

Εφημερίδα “ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ” Σάββατο 13 Φεβρουαρίου 1993, σ. 14. Αναδημοσιεύτηκε, χωρίς την άδεια του συγγραφέα, στο περιοδικό “Ο Αθωνίτης” φύλλο 13, Ιούλιος - Σεπτέμβριος 1995, 12-13.

Το πρώτο (δημοσιευμένο) μιας σειράς τεσσάρων άρθρων που θα αναφέρονται στις βιβλιοθήκες του Αγίου Όρους, την ιστορία τους, τις παλιές μεθόδους ταξινόμησης και το περιεχόμενό τους. Στο άρθρο αυτό ο αναγνώστης έρχεται σε μια πρώτη επαφή με όλα αυτά τα θέματα, καθώς και με την προβληματική τους, τις δυσκολίες της συγκεκριμένης έρευνας και τους λόγους των δυσκολιών αυτών.

- 22 Βασίλης Ατσαλός, Τα χειρόγραφα της Ιεράς Μονής της Κοσίνιτσας (ή Εικοσιφοίνισσας) του Παγγαίου. [Δήμος Δράμας. Ιστορικό αρχείο. (Σειρά δημοσιευμάτων, αρ 1)] Δράμα 1990, σσ. 151.

Βιβλιοκρισία, που μου ζητήθηκε και δημοσιεύθηκε στο περιοδικό: Μακεδονικά ΚΗ' (1992) 529-530.

Βασική προϋπόθεση για κάθε είδους μελέτη μιας συλλογής χειρογράφων είναι ο λεπτομερής κατάλογος. Όταν μάλιστα τα χειρόγραφα έχουν χαθεί ή είναι διεσπαρμένα, μόνον ο κατάλογος μπορεί να βοηθήσει στον εντοπισμό και την ταύτισή τους και επομένως στην επανασύσταση της συλλογής. Μια τέτοια προϋπόθεση δεν υπήρχε για τα χειρόγραφα της Μ. Κοσίνιτσας. Υπήρχαν βέβαια διάφορες περιγραφές, αλλά γενικές και όχι πάντα αξιόπιστες. Εκτός όμως από την έλλειψη συστηματικού καταλόγου, πολλά χειρόγραφα είναι πλέον διάσπαρτα ανά τον κόσμο. Ήταν λοιπόν αναγκαίο να συγκεντρωθούν όλες οι πληροφορίες οι σχετικές με τα χειρόγραφα και να συνταχθεί, ει δυνατόν, ένας κατάλογος. Την ανάγκη αυτή προσπαθεί να καλύψει το κρινόμενο βιβλίο. Ο γράφων εξετάζει τη μέθοδο συγκέντρωσης του υλικού καθώς και την πληρότητα των πληροφοριών και αποτιμά τη συμβολή του βιβλίου στις μελλοντικές σχετικές έρευνες.

- 23 ΤΟ ΟΜΙΛΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΜΕΛΕΤΙΟΥ ΠΗΓΑ, ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ (1590 – 1601), ΚΑΙ Η ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΟΥ. Γραμματολογική και φιλολογική μελέτη. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1992 [=1995] (φωτομηχανική έκδοση: Θεσσαλονίκη 1991).

Το βιβλίο αποτελεί επεξεργασμένη και συμπληρωμένη μορφή της διδακτορικής μου διατριβής, το θέμα της οποίας εντάσσεται στα πλαίσια της δημόδους πεζογραφίας και της παλαιογραφίας-κριτικής των κειμένων της εποχής της Τουρκοκρατίας.

Το βιβλίο αυτό είναι μια μονογραφία σχετικά με τη ζωή και το κυριότερο πεζογραφικό έργο, τις ομιλίες, του Μελετίου Πηγά, σημαντικής προσωπικότητας της Νεοελληνικής Γραμματείας του τέλους του 16ου αιώνα.

Ένα από τα πολλά παραδείγματα των λεγομένων “λογίων της Τουρκοκρατίας” είναι και η περίπτωση της μελέτης της ζωής και κυρίως του πολυποίκιλου συγγραφικού έργου του Μελετίου Πηγά, της πιο φωτισμένης προσωπικότητας του Ελληνισμού του δευτέρου μισού του 16ου αιώνα, που είλκυσε το ενδιαφέρον και τον θαυμασμό των συγχρόνων και των μεταγενεστέρων του. Και όμως όλο σχεδόν το έργο του παραμένει ανέκδοτο και κυρίως άγνωστο. Ο ίδιος βέβαια δεν ενδιαφέρθηκε ή δεν πρόλαβε να εκδώσει τύποις κανένα έργο του. Ό,τι εκδόθηκε τον καιρό που ο ίδιος ζούσε και λίγο αργότερα, μέχρι τα μέσα του 18ου αιώνα, οφείλεται σε πρωτοβουλία άλλων, και κυρίως του Κύριλλου Λούκαρη. Είναι όλο κι όλο τέσσερις μικρές πραγματείες και μερικές επιστολές. Παρά ταύτα και αυτές οι εκδόσεις είναι σχεδόν απρόσιτες, όπως και όλα τα άλλα ανέκδοτα έργα του, που βρίσκονται διάσπαρτα σε χειρόγραφα ανά την υφήλιο.

Η βιογραφία του Πηγά γράφτηκε στις αρχές του αιώνα μας από τον Ντινολάκη (1903) και, για τα δεδομένα της εποχής εκείνης, αποτελεί μιαν επιτυχή προσπάθεια. Η πρόσφατη δουλειά του Παρασκευαΐδη (1971) στηρίζεται αποκλειστικά στον

Νινολάκη. Οπωσδήποτε χρειάζεται μια νέα διαπραγμάτευση, που θα λάβει υπόψη νέα δεδομένα και θα τα εξετάσει υπό νέο πρίσμα. Φυσικά πριν απ' αυτό απαιτείται η σύνταξη μιας κριτικής βιβλιογραφίας περί Πηγά και η συστηματική διερεύνηση και μελέτη των έργων του. Τα σημαντικότερα απ' όλα είναι οι πολύτιμες επιστολές του και οι θαυμάσιες ομιλίες του.

Τις προ της πατριαρχίας του επιστολές τις εξέδωσε από το πρωτότυπο ο Legrand στις αρχές του αιώνα μας (1902) σε μια ικανοποιητική για την εποχή εκείνη έκδοση. Οι μετά την πατριαρχία του όμως επιστολές, που εκδόθηκαν πριν μερικά χρόνια, πολύ πιο σημαντικές από τις προηγούμενες, δεν είχαν καλή τύχη. Η έκδοση, καμωμένη με βάση ένα μόνο χειρόγραφο, παρά την υπάρχουσα σημαντική προεργασία πάνω στη χειρόγραφη παράδοση των επιστολών, δεν ανταποκρίνεται ούτε εν μέρει στις απαιτήσεις μιας σωστής φιλολογικής δουλειάς και δίκαια επέσυρε την αυστηρή κριτική των ειδικών (π.χ. Τωμαδάκης). Όμοια, αν όχι πιο δυσάρεστα, είναι τα πράγματα σχετικά με την έκδοση των ομιλιών του Πηγά. Και εδώ χρησιμοποιήθηκε ένα μόνο χειρόγραφο, σχεδόν στην τύχη, που αποδείχθηκε ότι δεν είναι το καλύτερο, η έκδοση είναι αποσπασματική, και τα λάθη μεταγραφής του κειμένου είναι τόσα και τέτοια που πολλές φορές διαστρεβλώνουν το νόημα. Και αυτή η έκδοση βρήκε τους δίκαιους επιτιμητές της (π.χ. Μανούσακας).

Η παρούσα μελέτη αναλαμβάνει να αποκαταστήσει τα πράγματα. Να διερευνήσει δηλ. τη χειρόγραφη παράδοση των ομιλιών, να αξιολογήσει τα χειρόγραφα και να οδηγήσει σε μια κριτική έκδοση, απαραίτητη προϋπόθεση για τη μελέτη και την κατανόηση του συγγραφέα.

Όμως οι ομιλίες του Πηγά στα τέλη του 16ου αιώνα ανήκουν στην παράδοση του δημώδους κηρύγματος, που πιθανότατα αρχίζει στις αρχές του αιώνα και προχωρεί πολύ πιο πέρα από την εποχή του Πηγά. Έτσι η διαπραγμάτευση του θέματός μας εδώ ξεκινάει από το δημώδες κήρυγμα γενικά. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται προσπάθεια να ανιχνευθούν και να συγκεντρωθούν για πρώτη φορά τα υπάρχοντα δεδομένα περί του δημώδους κηρύγματος, κυρίως κατά τον 16ο αιώνα, προκειμένου να διερευνηθεί τι είναι δημώδες κήρυγμα, ποιες είναι οι εστίες του, τι τάσεις επικρατούν και ποιοι είναι οι κύριοι εκπρόσωποι του είδους.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αρχικά διερευνώνται οι προϋποθέσεις του έργου του Πηγά, δηλ. κυρίως η εκπαίδευσή του και γενικότερα η παιδεία του και αντιμετωπίζονται ασάφειες και εσφαλμένες πληροφορίες σχετικά με την εκπαίδευσή του, που επικρατούσαν επί δύο περίπου αιώνες. Ύστερα εξετάζεται η κηρυκτική δραστηριότητά του και προσάγονται νέες πληροφορίες για τη δράση του στην Κωνσταντινούπολη. Στο τέλος του κεφαλαίου επισυνάπτεται ένα χρονολόγιο δραστηριοτήτων και μετακινήσεων του Πηγά με πληροφορίες χρήσιμες για την παρούσα έρευνα.

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζονται και αξιολογούνται οι μέχρι τώρα εκδόσεις διαφόρων αποσπασμάτων και ομιλιών, πιστοποιείται το αυτόγραφο του Πηγά, διαπιστώνεται, βάσει εσωτερικών κριτηρίων, ο χρόνος εκφώνησης των ομιλιών, και αναλύονται και εξετάζονται συστηματικά όλοι οι μάρτυρες της χειρόγραφης παράδοσης. Έτσι επιτυγχάνεται η διαλεύκανση όλων των σχετικών προβλημάτων, ελέγχεται η θέση και η αξία του κάθε χειρογράφου στην παράδοση του κειμένου, και τίθενται οι αρχές της μελλοντικής κριτικής έκδοσης.

Η εργασία κατακλείεται με τη συναγωγή των επί μέρους συμπερασμάτων. Συγκεκριμένα στον επίλογο αναφέρεται ότι: Στη μελέτη αυτή έγινε για πρώτη φορά μια συνολική θεώρηση του θέματος “δημώδες κήρυγμα” από την Άλωση μέχρι τον Πηγά.

Τεκμηριώθηκε για πρώτη φορά μια ακριβέστερη απ’ ότι μέχρι τώρα χρονολογία γεννήσεως του Πηγά, με βάση μη αξιοποιηθείσα μέχρι σήμερα μαρτυρία του ίδιου.

Επανεξετάστηκε το ανοιχτό θέμα της μαθητείας του κοντά στον Μελέτιο Βλαστό και διαπιστώθηκε με την αξιοποίηση παλιών και τη χρησιμοποίηση νέων μαρτυριών, ότι ο Πηγάς δεν μπορεί να μαθήτευσε κοντά του.

Καταρτίστηκε για πρώτη φορά, με βάση κυρίως τις επιστολές του, ένα χρονολόγιο συμβάντων της ζωής του.

Τεκμηριώθηκε επίσης για πρώτη φορά, ενώ μέχρι τώρα αναφερόταν ατεκμηρίωτη, η κηρυκτική δράση του Πηγά στην Αλεξάνδρεια, στην Κωνσταντινούπολη (δύο φορές) και στη Χίο, με την αξιοποίηση υπαρχουσών μαρτυριών και την εύρεση νέων.

Καθορίστηκαν τα έτη εκφώνησης των σωζομένων ομιλιών με βάση εσωτερικά κριτήρια.

Συγκεντρώθηκαν οι κώδικες της χειρόγραφης παράδοσης των ομιλιών του Πηγά, και α) ανακαλύφθηκαν δύο νέοι κώδικες, απ’ τους οποίους ο ένας περιέχει 14 ομιλίες και ο άλλος μόνο μία κολοβωμένη. β) Πιστοποιήθηκε με βεβαιότητα ο αυτόγραφος κώδικας με 18 ομιλίες του Πηγά. γ) Διαπιστώθηκε, για πρώτη φορά, ότι ένας κώδικας, που περιέχει το σύνολο περίπου των ομιλιών (28), είναι θεωρημένος και διορθωμένος από τον Πηγά και επομένως καθίσταται ισοδύναμος με τον αυτόγραφο. δ) Λύθηκε το πρόβλημα των ομιλιών του β’ μέρους του κώδ. Θεολογικού Σπουδαστηρίου 27 και αποδείχθηκε ότι οι ομιλίες αυτές δεν ανήκουν στον Πηγά.

Βγήκε το συμπέρασμα ότι οι δύο κώδικες, ο αυτόγραφος και ο θεωρημένος από τον συγγραφέα, θα αποτελέσουν τη βάση της κριτικής αποκατάστασης του κειμένου, και καθορίστηκαν οι αρχές έκδοσης, με τέτοιο τρόπο ώστε να λαμβάνονται υπόψη και να αποδίδονται οι ιδιαιτερότητες του αυτογράφου και του θεωρημένου από τον συγγραφέα κώδικα, χωρίς όμως υπερβολική φόρτωση του κειμένου με περιττά σύμβολα.

Βιβλιοκρισίες και μνείες:

X(avier) L(egeux), *Analecta Bollandiana* 117 (1999) 453-454

24 ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΜΟΝΗΣ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΛΙΟΥ ΘΗΡΑΣ.

Περιοδικό: *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών* IB' (1995) 373-384.

Η βιβλιοθήκη της ανδρώας μονής Προφήτου Ηλιού Θήρας περιείχε στο τέλος του 19ου αι., σύμφωνα με όσα αναφέρει ο A. Deißmann, έναν αριθμό αγνώστων ελληνικών χειρογράφων. Στις 18 Μαΐου 1906 ο ίδιος ο Deißmann μαζί με τον S. Brandt είδαν σε ένα ερμάριο της τράπεζας της μονής δέκα περίπου χειρόγραφα, από τα οποία ένα του 12ου αι. με ομιλίες του Χρυσοστόμου — το σημερινό υπ' αριθ. 1 — ο Brandt το περιέγραψε συνοπτικά. Οι πληροφορίες αυτές με οδήγησαν στη σκέψη ότι σήμερα εκτός από τα περίπου δέκα αυτά ακαταλογογράφητα χειρόγραφα ενδέχεται να υπάρχουν και άλλα, όπως συμβαίνει συχνά στις μοναστηριακές βιβλιοθήκες. Η άποψη αυτή αποδείχθηκε ορθή, όταν τον Σεπτέμβριο του 1976 βρεθήκαμε — φωτογραφικό συνεργείο και γράφων — στο οργανωμένο μοναστήρι του Προφήτου Ηλιού Θήρας και είχαμε τη χαρά να πιστοποιήσουμε την ύπαρξη μιας πολύ ενδιαφέρουσας συλλογής 45 χειρογράφων, χρονολογούμενων από τον 12ο ως τον 19ο αι. Η συλλογή είναι ενδιαφέρουσα και ως προς το περιεχόμενό της αυτό καθεαυτό και ως προς τις πληροφορίες που περιέχονται στα νεοελληνικά χειρόγραφα της, που σχετίζονται με την πνευματική και οικονομική ιστορία της Σαντορίνης στα τέλη του 18ου και τις αρχές του 19ου αι. Ο παρών συνοπτικός κατάλογος — προστάδιο του αναλυτικού — στοχεύει στο να δώσει κυρίως το περιεχόμενο του κάθε χειρογράφου με πληρότητα μεν αλλά και συντομία, καθώς και τα κυριότερα σημειώματα.

Βιβλιοκρισίες και μνείες:

Perséphone Antoniou, *Scriptorium* (1996) 61*

25 ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΠΗΓΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΑΘΗΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΚΟΝΤΑ ΣΤΟΝ ΜΕΛΕΤΙΟ ΒΛΑΣΤΟ.

Πεπραγμένα του Ζ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου, τόμος Β 2 <Ρέθυμνο, Αύγουστος 1991>. Ρέθυμνο 1995 (=“Νέα Χριστιανική Κρήτη” έτη 1994-1995) 445-450.

Για τα πρόσωπα και τα θέματα της παλαιότερης Νεοελληνικής Λογοτεχνίας επικρατεί πολλές φορές ασάφεια και σύγχυση ή υπάρχουν αλληλοσυγκρουόμενες πληροφορίες. Δεν πρέπει να θεωρηθεί υπερβολή ότι πολλές φορές δεν γνωρίζουμε ποιος έγραψε τι. Ο γράφων θεωρεί ότι η αντιμετώπιση τέτοιων προβλημάτων αποτελεί όχι ασήμαντη

συμβολή στην Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Μια τέτοια περίπτωση αποτελεί η παρούσα ανακοίνωση. Με τη συναγωγή νέων στοιχείων και την πληρέστερη επεξεργασία παλαιών έγινε κατορθωτό α) να οριστεί νέα, ακριβέστερη χρονολογία γεννήσεως του κρητικού Μελετίου Πηγά και β) να αποδειχθεί ότι ο Πηγάς δεν μαθήτευσε κοντά στον λόγιο Μελέτιο Βλαστό, άποψη αβάσιμη που επικρατούσε στη βιβλιογραφία επί έναν τουλάχιστον αιώνα. Με την ευκαιρία θίγονται προβλήματα εκπαίδευσης στην Κρήτη στα τέλη του 16ου αι. Η ανακοίνωση αποτελεί ανάπτυξη τμήματος της διδακτορικής διατριβής του υποφαινομένου (βλ. εδώ παραπάνω αριθμ. 23).

26 ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΣΥΝΤΑΞΗ ΕΝΟΣ ΝΕΟΥ ΡΕΠΕΡΤΟΡΙΟΥ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΛΟΓΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ.

Περιοδικό: Κληρονομία 27 (1995) [δημ. 1996] 189-200.

Το πολυτιμότεο και γνωστότατο, ιδιαίτερα στους μελετητές των ελληνικών χειρογράφων, Répertoire του Richard (RR), είναι ένα αναλυτικό ρεπερτόριο των ανά τον κόσμο βιβλιοθηκών, που έχουν στην κατοχή τους ελληνικά χειρόγραφα, και των καταλόγων των χειρογράφων αυτών. Η δεύτερη έκδοση, του 1958, συμπληρώθηκε το 1964 με ένα αυτοτελές *Supplément*, που συγκέντρωσε τις μετά το 1958 και μέχρι το 1963 σχετικές πληροφορίες. Από τότε μέχρι σήμερα, οι πληροφορίες και οι καταλογογραφίες ελληνικών χειρογράφων έχουν αυξηθεί σημαντικά και η σύνταξη ενός νέου Répertoire (R) είναι απαραίτητη. Με τη σκέψη ότι ίσως διευκολυνθεί η προσπάθεια για τη σύνταξη ενός νέου R δίνονται στο άρθρο αυτό διάφορες πληροφορίες σχετικά με συλλογές και καταλόγους χειρογράφων που έχει συγκεντρώσει ο υποφαινόμενος εδώ και χρόνια, και που προέρχονται είτε από έρευνές του σε διάφορες βιβλιοθήκες, είτε από επισήμανση βιβλιογραφίας που δεν φαίνεται να έχει προσεχθεί ή που μπορεί να θεωρηθεί δυσπρόσιτη. Έτσι δίνονται πληροφορίες για: ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ, Ρίλα, Μονή Αγίου Ιωάννου Ρίλας· Σόφια, “Ινστιτούτο Εκκλησιαστικής Ιστορίας και Αρχεία” του Πατριαρχείου Βουλγαρίας, Βιβλιοθήκη Ακαδημίας Επιστημών. ΓΕΡΜΑΝΙΑ, Μόναχο, Deutsches Museum· Antiquariat Rosenthal· Ιδιωτική βιβλιοθήκη κ. Δ. Θεοδωρίδη. ΕΛΛΑΔΑ, ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ — ΘΕΣΣΑΛΙΑ, ν. Λαρίσης, χ. Αγιά, Γενικά Αρχεία του Κράτους (Τοπικό γραφείο)· Ι. Ναός Τιμίου Προδρόμου· χ. Μεταξοχώρι, Ι. Ναός Αγίου Νικολάου. ΕΛΛΑΔΑ, ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ — ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, Άγιον Όρος, Μονή Ξηροποτάμου· Μονή Χιλιανταρίου· Σκήτη Αγ. Άννης - Καλύβη Αγ. Αποστόλων (ή Καλύβη Πατριάρχου)· Σκήτη Προφ. Ηλιού (Παντοκρατορινή). Ν. Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, Μονή Βλατάδων· Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών· 9η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων· Ιδιωτική βιβλιοθήκη κ. Βύρωνα Παπαθανασίου· Ιδιωτική βιβλιοθήκη κ. Χρήστου Σιδηρόπουλου· Ιδιωτική βιβλιοθήκη οικογενείας

Γιάννη Τσάρα. *N. Κοζάνης, χ. Βυθός, Μονή Αγίας Τριάδος. ΕΛΛΑΔΑ, ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ-ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ, ν. Ευρυτανίας, χ. Κλειστό, Ναός Αγίου Νικολάου του εν Βουναίοις. ΕΛΛΑΔΑ, ΝΗΣΙΩΤΙΚΗ — ΚΥΚΛΑΔΕΣ, ν. Κυκλάδων, Θήρα (Σαντορίνη), Μονή Προφ. Ηλιού.* Πριν από τις πληροφορίες αυτές διατυπώνονται ορισμένες σκέψεις σχετικά με τη δομή του Répertoire, και προτείνεται ένας νέος τρόπος διάταξης του υλικού, ώστε να εξυπηρετούνται οι ανάγκες και αυτών των ερευνητών που χρειάζονται συγκεντρωμένη όλη τη βιβλιογραφία των καταλόγων των ελληνικών χειρογράφων, και αυτών που ερευνούν μια συγκεκριμένη βιβλιοθήκη με ελληνικά χειρόγραφα.

Βιβλιοκρισίες και μνείες:

S(ilvio) Bernardinello, *Scriptorium* (1998) 74*-76*

27 Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΟΛΥΜΠΩ. ΝΕΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ.

Επιστημονικό Συνέδριο. Η Πιερία στα βυζαντινά και νεώτερα χρόνια. [Κατερίνη 25 - 28 Νοεμβρίου 1993]. Εστία Περίδων Μουσών Κατερίνης, Ίδρυμα Εθνικού και Θρησκευτικού Προβληματισμού Θεσσαλονίκης, <Θεσσαλονίκη 1997>, σσ. 355-364. [Σε συνεργασία με τον Κ. Παπαδάκη].

Η μονή της Αγίας Τριάδος Ολύμπου, η λεγομένη του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, ιδρύθηκε, όπως είναι γνωστό, ή ανασυστάθηκε στο πρώτο μισό του 16ου αι. (±1540), εποχή που ιδρύεται ένας σημαντικός αριθμός μοναστηριών σε ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο. Από τότε πέρασε από πολλές περιπέτειες και καταστροφές. Οι πυρκαγιές και οι δηώσεις ήταν στην ημερήσια διάταξη. Παρά ταύτα το μοναστήρι διατηρήθηκε εν ζωή 400 χρόνια. Μόνον στα 1943 η ναζιστική λαίλαπα το κατέστρεψε ολοσχερώς. Και πάλι όμως, στα 1986, συστήνεται νέα αδελφότητα και εγκαθίσταται τώρα στο ανοικοδομούμενο μετόχι της Μονής, στην τοποθεσία Σκάλα του Λιτοχώρου. Εκεί βρίσκονται και τα ελάχιστα διασωθέντα αντικείμενα της μονής μαζί με κάποιους σωρούς άτακτων χαρτιών. Ανάμεσα στα μουχλιασμένα και δύσοσμα αυτά χαρτιά, που αποτελούνται από υπολείμματα του αρχείου της μονής και από διαλυμένα και αστάχωτα παλαιύτυπα, υπάρχουν και ορισμένες δεσμίδες φύλλων διαλυμένων χειρογράφων. Η παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζει αφενός μεν το χρονικό της προσπάθειας για την ανασυναρμολόγηση των δεσμίδων αυτών και τον απαρτισμό χειρογράφων καθώς και την ανασύσταση της ιστορίας της βιβλιοθήκης, και αφετέρου τα αποτελέσματα της προσπάθειας, που βασίστηκαν στην ανασυναρμολόγηση 20 χειρογράφων από τα σπαράγματα εντός της Μονής, και την ανεύρεση άλλων τόσων χειρογράφων διάσπαρτων σε βιβλιοθήκες της Ελλάδας, της Κωνσταντινουπόλεως, και της Ρωσίας. Θα ακολουθήσει σύντομα μονογραφία με την

ιστορία της βιβλιοθήκης αναλυτικά και τον λεπτομερή κατάλογο των εντός και εκτός της Μονής χειρογράφων.

Βιβλιοκρισίες και μνείες:

S(ilvio) Bernardinello, *Scriptorium* 53 (1999) 221*

28 ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΟΥ.

Η ιστορία των παλιών ελληνικών βιβλιοθηκών και ιδιαίτερα του Αγίου Όρους, αντίθετα με ό,τι συμβαίνει στη Δύση, είναι άγνωστη και δυσερεύνητη, διότι λείπουν και οι προκαταρκτικές έρευνες και οι πηγαίες πληροφορίες. Τα τελευταία χρόνια έχει αναληφθεί από διάφορες πλευρές μία προσπάθεια για την αποκατάσταση, όσο είναι δυνατόν, των πραγμάτων. Στα πλαίσια της προσπάθειας αυτής εντάσσεται και η παρούσα έρευνα. Συνελέγησαν πληροφορίες από διάφορες πηγές (χειρόγραφα, έγγραφα, περιηγητικά κείμενα κ.ά.), έγιναν συγκρίσεις με άλλες παρόμοιες γνωστές περιπτώσεις βιβλιοθηκών, και συγκροτήθηκε για πρώτη φορά η ιστορία της βιβλιοθήκης της Μ. Ξηροποτάμου, στους κύριους άξονές της, από τα μέσα του 13ου έως τις αρχές του 20ού αι.

(Εκτυπώθηκε από τον εκδοτικό οίκο «Ι. Ζαχαρόπουλος», Αθήνα, αλλά δεν κυκλοφορήθηκε ακόμη).

29 ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΕΝΤΥΠΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΤΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΜΑΡΓΟΥΝΙΟΥ. ΠΡΩΤΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ.

(Ανακοίνωση στο 18ο Διεθνές Βυζαντινολογικό Συνέδριο, Μόσχα, Αύγουστος 1991).

Όπως *Studi in onore di mgr Paul Canart per il LXX compleanno = BOLLETTINO DELLA BADIA GRECA DI GROTTAFERRATA*, n.s. vol. LI 1997, σ. 277-295.

Οι επιστολές —περίπου 350 τον αριθμό— του Μαξίμου Μαργουνίου (1549-1602), του γνωστού λογίου, συγγραφέα και εκδότη, επισκόπου Κυθήρων, είλκυσαν από πολύ νωρίς, από την εποχή που ζούσε ακόμη ο Μαργούνιος, το ενδιαφέρον εκδοτών, λογίων και μελετητών, ενώ ταυτόχρονα συλλογές επιστολών του αντιγράφονταν μέχρι τον 19ο αι. Η σημασία τους είχε γίνει κατανοητή από παλιά. Ο Β. Μυστακίδης π.χ. στα 1893 ευχόταν να βρεθεί κάποιος να “αναλάβη το γιγάντειον και εθνοφελές έργον να περισυναγάγη πάσας τας επιστολάς ταύτας του Μαργουνίου εκδεδομένας τε και ανεκδότους εν ενι και τω αυτώ έργω μετ’ εμβριθείας και κριτικής επεξεργασμένας ουχί δε να επαναλάβη τα αδιακρίτως μέχρι τούδε ειρημένα.” Παρά ταύτα και παρά τις μέχρι τώρα προσπάθειες αυτό το σημαντικό και μεγάλο σε όγκο υλικό εξακολουθεί να βρίσκεται σε μάλλον χαώδη κατάσταση και να περιμένει τη συστηματική μελέτη και έκδοσή του. Στην παρούσα πρόδρομη μελέτη εξετάζονται

ακριβώς για πρώτη φορά η κατάσταση της έντυπης παράδοσης, αξιολογείται γενικά η χειρόγραφη παράδοση και διαχωρίζονται τα χειρόγραφα σε ομάδες, διαπιστώνεται και αξιολογείται η σχέση των ομάδων μεταξύ τους και προγραμματίζεται η περαιτέρω έρευνα. Η μελέτη αυτή, στην αρχική της μορφή, απετέλεσε την ανακοίνωσή μου στο 18ο Διεθνές Συνέδριο Βυζαντινών Σπουδών στη Μόσχα, τον Αύγουστο του 1991. Μου ζητήθηκε επίσης να την παρουσιάσω και στο Colloquium για τη χειρόγραφη παράδοση των κειμένων του Τμήματος Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τον Ιούνιο του 1992. Τώρα δημοσιεύεται βελτιωμένη και με την απαραίτητη τεκμηρίωση.

Βιβλιοκρισίες και μνείες:

(Enrica) Follieri, Byzantinische Zeitschrift 92 (1999) 540

S(ilvio) Bernardinello, Scriptorium 53 (2000) 75*-76*

30 XENOPHON, (Kloster)

Lexikon des Mittelalters, τ. 9ος (1998) στ. 403-404.

Άρθρο, που μου ζητήθηκε από την διεύθυνση του Λεξικού. Αναφέρεται στην ίδρυση και την μεσαιωνική ιστορία της Μονής Ξενοφώντος Αγίου Όρους με την απαραίτητη βιβλιογραφία.

31 XIROPOΤΑΜΟΥ, (Kloster)

Lexikon des Mittelalters, τ. 9ος (1998) στ. 404-405.

Άρθρο, που μου ζητήθηκε από την διεύθυνση του Λεξικού. Αναφέρεται στην ίδρυση και την μεσαιωνική ιστορία της Μονής Ξηροποτάμου Αγίου Όρους με την απαραίτητη βιβλιογραφία.

32 ΜΑΞΙΜΟΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΣ. ΜΙΑ ΠΡΩΤΗ ΣΚΙΑΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ.

(Ανακοίνωση στην Στ' Επιστημονική Συνάντηση. Μνήμη Αντωνίου Σιγάλα, [Τμήμα Φιλολογίας, Τομέας Μεσαιωνικών και Νεοελληνικών Σπουδών] Θεσσαλονίκη, 12 - 14 Μαΐου 1994).

Περιοδικό: Κληρονομία 30 (1998) [δημ. 1999] 115-125.

Στη μελέτη παρουσιάζονται, για πρώτη φορά ύστερα από πολλά χρόνια έρευνας, ορισμένες όψεις της περιπετειώδους ζωής και του συγγραφικού έργου ενός γνωστού κατ' όνομα, αλλ' αγνώστου κατ' ουσίαν, λογίου του τέλους του 16ου και των αρχών του 17ου αιώνα, του Μαξίμου Πελοποννησίου. Οι πληροφορίες και τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την έρευνα συμπληρώνουν και μεταβάλλουν σημαντικά την μέχρι σήμερα γνωστή εικόνα του ανθρώπου και του συγγραφέα. Η

μελέτη αυτή αποτελεί πρόδρομη ανακοίνωση της υπό συγγραφή μονογραφίας για την ζωή και το έργο του Μαξίμου Πελοποννησίου.

33 ΜΕΛΕΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΩΝ ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΑΣ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ.

Α΄ Συνάντηση των Βυζαντινολόγων της Ελλάδος και της Κύπρου. 25 – 27 Σεπτεμβρίου 1998, Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Εισηγήσεις – Περιλήψεις ανακοινώσεων, Ιωάννινα 1999, σ. 94 - 96. [Σε συνεργασία με την Αικ. Καλαμαρτζή-Κατσαρού].

Κατόπιν παρακλήσεως της οργανωτικής επιτροπής της Α΄ Συνάντησης των Βυζαντινολόγων της Ελλάδος και της Κύπρου κοινοποιούνται τα ερευνητικά προγράμματα που εκπονούνται από τον υποφαινόμενο είτε ατομικά είτε συλλογικά.

34 ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΚΩΔΙΚΟΛΟΓΙΑ, ΤΕΥΧΟΣ 2ο: ΠΙΝΑΚΕΣ ΜΕ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΑ ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΓΡΑΦΗΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2001.

Το βιβλίο αυτό σχεδιάστηκε με σκοπό να αποτελέσει ένα πρώτο βοήθημα για την εισαγωγή του φοιτητή ή του νέου μελετητή στα βασικά θέματα της ελληνικής παλαιογραφίας και κωδικολογίας και στην ανάγνωση των χειρογράφων. Αποτελείται από δύο τεύχη: το πρώτο, που θα κυκλοφορηθεί αργότερα, θα περιλαμβάνει την εισαγωγή στη θεωρία της ελληνικής παλαιογραφίας και κωδικολογίας, ενώ το δεύτερο περιέχει πίνακες με αναλυτικά σχόλια για την πρακτική άσκηση στην ανάγνωση των χειρογράφων. Ένα τέτοιο βιβλίο κυκλοφορεί για πρώτη φορά στην Ελλάδα.

Βιβλιοκρισίες και μνείες:

—, *Revue des études byzantines* 61 (2003) 272

S(ilvio) Bernardinello, *Scriptorium* (2003) 97*-98*

(Peter) Schreiner, *Byzantinische Zeitschrift* 96 (2003) 353

35 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΑΣ. ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ 50ΕΤΙΑΣ 1951–2000. ΠΡΩΤΗ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ, Θεσσαλονίκη 2003 [Ελληνική Παλαιογραφική Εταιρεία], (Συνεργασία με την Α. Γ. Φωτιάδου και τον Σ. Θ. Ζιώγα).

Η βιβλιογραφία αυτή είναι μια πρώτη προσπάθεια καταγραφής των δημοσιευμάτων των Ελλήνων ερευνητών σχετικά με την παλαιογραφία (1951–2000), με σκοπό να αποτελέσει την βάση για μια αποτίμηση της ελληνικής συμβολής στην έρευνα της Παλαιογραφίας. Η βιβλιογράφηση έγινε —για λόγους που εξηγούνται στον πρόλογο— με βάση την τρέχουσα βιβλιογραφία της “Byzantinische Zeitschrift”, τα

λήμματα όμως αναμορφώθηκαν τελείως και η βιβλιογραφία χωρίστηκε σε δύο μέρη: Αλφαβητική αναγραφή και Χρονολογική κατάταξη., ώστε ο χρήστης του βιβλίου να μπορεί να βρει την απάντηση σε πολλαπλά ερωτήματα (π. χ. ποιος έγραψε τι, τι δημοσιεύθηκε το τάδε έτος).

36 ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΗ.

Περιοδικό: ΜΟΧΟΒΙΑ 1 (2001), σσ. 247 – 258

Για τα προβλήματα της ζωής και του έργου του Δαμασκηνού Στουδίτη έκανα σχετική ανακοίνωση που εκτυπώθηκε στα Πρακτικά της Β΄ Συνάντησης πεζογραφίας / “Βυζαντινή και μεταβυζαντινή πεζογραφία”, Θεσσαλονίκη, Νοέμβριος 1992, όπου: α) επανεξετάζονται οι βιογραφικές πληροφορίες της προμετωπίδας του “Θησαυρού” και διατυπώνονται εντελώς νέα συμπεράσματα. β) Επιχειρείται κριτική των πηγών του “Θησαυρού” και διαπιστώνεται ότι ένας αριθμός των ομιλιών — κατά την βάσιμη υποψία του γράφοντος όλες οι ομιλίες — δεν είναι πρωτότυπες, όπως πιστευόταν μέχρι τώρα, αλλά μεταφράσεις θεολογικών έργων της βυζαντινής περιόδου. γ) Επισημαίνεται ότι ο “Θησαυρός” κατέχει δικαιωματικά θέση στον κατάλογο των έργων των “Αναγνωσμάτων του Νέου Ελληνισμού”, γιατί διαθέτει όλες τις απαραίτητες προϋποθέσεις. Τέλος προσάγονται ορισμένα νέα δεδομένα και γίνονται νέες υποθέσεις με βάση χειρόγραφα της Μονής Ολυμπιώτισσας. Επειδή όμως ο τόμος των Πρακτικών δεν κυκλοφορήθηκε, λόγω διαφωνίας του τυπογράφου με τον εκδότη/χορηγό (Δήμος Θεσσαλονίκης), δημοσίευσα την ανακοίνωση στο νέο ειδικό περιοδικό Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών ΜΟΧΟΒΙΑ. Στη νέα δημοσίευση προστέθηκε στο τέλος ένα τμήμα, όπου αναλύεται και αξιολογείται όλη η μετά την αρχική εκτύπωση σχετική βιβλιογραφία και επισημαίνονται οι απόψεις και υποθέσεις της αρχικής μελέτης, που επιβεβαιώνονται, βάσει των νεωτέρων ευρημάτων!

37 ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ, ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΩ ΙΤΑΛΙΑ. ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ, Κέρκυρα 29 – 31 Οκτωβρίου 1998. Επιμέλεια Θεοδώρου Γ. Παππά, Εκδόσεις α΄πόστροφος, Κέρκυρα 2000,

Περιοδικό: Κληρονομία 32 (2000) [δημ. 2002], σσ. 500 – 502.

Παρουσιάζονται οι μελέτες του τόμου καταταγμένες όχι με την σειρά που εμφανίζονται στον τόμο αλλά ειδολογικά, και επισημαίνεται η σημασία του Συμποσίου.

38 ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ. ΠΙΝΑΚΕΣ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΜΕ ΣΧΟΛΙΑ, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2006.

Το μάθημα της Ελληνικής Παλαιογραφίας είναι απαραίτητο, κατά τη γνώμη μου, να περιλαμβάνει εκτός από τα χειρόγραφα (τους χειρόγραφους κώδικες) και τα έγγραφα, ιδιαίτερα στο πλαίσιο του προγράμματος σπουδών ενός τμήματος Αρχαιονομίας και Βιβλιοθηκονομίας. Σε ένα τέτοιο τμήμα η ολόπλευρη μελέτη του εγγράφου αποτελεί, και πρέπει να αποτελεί, προτεραιότητα. Η μελέτη αυτή αρχίζει από την ανάγνωση, την εξέταση της γραφής και των ιδιαιτεροτήτων της, την εξέταση της ύλης του εγγράφου και περνάει στην κατανόηση του περιεχομένου και τον πραγματολογικό και ιστορικό του σχολιασμό. Για την διδασκαλία και την εισαγωγή στη μελέτη αυτή δεν υπάρχει, απ' όσο ξέρω, κανένα εγχειρίδιο. Αυτό με οδήγησε στη δημιουργία του παρόντος εγχειριδίου, που περιλαμβάνει 42 πίνακες, οι οποίοι αντιστοιχούν σε 37 έγγραφα (34 ελληνόγλωσσα και, δείγματος χάριν, 3 ξενόγλωσσα) με σύντομα σχόλια σχετικά με την ταυτότητα του κάθε εγγράφου. Προς το παρόν η πλειονότητα από τα 37 αυτά έγγραφα είναι της μεταβυζαντινής εποχής, διότι τα έγγραφα της εποχής αυτής αφθονούν κατ' εξοχήν στα κατά τόπους ιστορικά αρχεία και τις παλιές βιβλιοθήκες της Ελλάδας, και μ' αυτά κυρίως θα 'ρθουν σε επαφή οι μέλλοντες αρχειονόμοι - βιβλιοθηκονόμοι.

39 Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΙ ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΟΥ.

Περιοδικό: Κληρονομία 31 (1999), σσ. 161 - 204.

Η ιστορία των αγιορειτικών βιβλιοθηκών, των σημαντικότερων από άποψη περιεχομένου και χρόνου ζωής βυζαντινών και μεταβυζαντινών βιβλιοθηκών του ελλαδικού χώρου, δεν έχει γίνει μέχρι τώρα αντικείμενο συστηματικής έρευνας. Αυτό το κενό, όσον αφορά τη βιβλιοθήκη της μονής Ξηροποτάμου επιχειρεί να καλύψει η μελέτη αυτή που χωρίζεται στα εξής μέρη: Οι βιβλιοθήκες του Αγίου Όρους. Η βιβλιοθήκη της Μονής Ξηροποτάμου στην ιστορική της προοπτική. Το «αντιγραφικό εργαστήριο» της Μονής (17ος αιώνας). Η βιβλιοθήκη της Μονής σήμερα. Τα χειρόγραφα και η καταλογογράφηση τους. Καταλογογραφημένα χειρόγραφα 10ου-15ου αιώνα. Καταλογογραφημένα χειρόγραφα 16ου-19ου αιώνα. Ακαταλογογράφητα χειρόγραφα. Εικονογραφημένα και διακοσμημένα χειρόγραφα. Όλα τα μέρη, εκτός από το τελευταίο, είναι ήδη δημοσιευμένα σε προηγούμενη μελέτη (βλ. εδώ παραπάνω αριθμ. 28). Το τελευταίο μεγάλο μέρος είναι εντελώς νέο. Επειδή η μελέτη εκείνη δεν κυκλοφορήθηκε ακόμη, και επειδή τα βιβλιογραφικά δεδομένα αλλάζουν, τροποποίησα ελαφρά το αρχικό υλικό, πρόσθεσα το τελευταίο, νέο, μέρος και τη δημοσίευσά, ελπίζοντας ότι θα είναι χρήσιμη, μέχρι την δημοσίευση της αρχικής μελέτης, η οποία, όπως βεβαιώνει η Μονή, θα πραγματοποιηθεί σύντομα.

Βιβλιοκρισίες και μνείες:

(Apostolos) Karpozilos, Byzantinische Zeitschrift 97 (2004) 290

40 PALEOGRAPHICAL RESEARCHES IN THE LAVRA LIBRARY ON MOUNT ATHOS,

Περιοδικό: Ελληνικά 50 (2000), σσ. 217 – 230.

Το πεδίο έρευνας και μελέτης των αγιορειτικών χειρογράφων είναι εκτεταμένο και οι σχετικές προσπάθειες βρίσκονται ακόμη στα αρχικά τους στάδια. Η παρούσα μελέτη παρουσιάζει την έρευνα και τα πρώτα βασικά συμπεράσματα από πέντε (5) τομείς έρευνας που αφορούν στα χειρόγραφα της μονής Μ. Λαύρας, της πλουσιότερης σε χειρόγραφα μονής του Αγίου Όρους: 1. Παρουσίαση ενός νεοανακαλυφθέντος χειρογράφου των ιστοριών του Θουκυδίδη του τέλους του 13ου ή των αρχών του 14ου αιώνα σε γραφή Fettaugen και με σχόλια. 2. Το λεγόμενο “Ευαγγέλιο του Φωκά” παρουσιάζει το πρόβλημα ότι η στάχωσή του χρονολογείται στον 10ο αιώνα, ενώ το χειρόγραφο καθεαυτό στον 11ο. Το πρόβλημα είχε επισημανθεί από παλιά (1936), αλλά η λύση του δίνεται μόνον τώρα. Το σχετικό θέμα παρουσιάστηκε αναλυτικά στο 20ό Συμπόσιο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης και τα συμπεράσματά του έγιναν δεκτά από τους συνέδρους. Από τότε αναφέρονται συχνά σε σχετικές ανακοινώσεις συνεδρίων. 3. Παρουσιάζονται τα μεγαλογράμματα χειρόγραφα και σπαράγματα των μεγαλογραμμάτων χειρογράφων της μονής Μ. Λαύρας, και επισημαίνεται η σημασία τους, ιδιαίτερα των σπαραγμάτων, εν όψει της υπό εξέλιξη συστηματικής και αναλυτικής καταλογογράφησης τους. 4. Τα χρονολογημένα χειρόγραφα του Αγίου Όρους μετά το 1200 δεν έχουν μελετηθεί. Εδώ γίνεται λόγος για τα 44 γνωστά και τα 24 νεοανακαλυφθέντα, από τον υποφαινόμενο, χρονολογημένα στον 13ο και 14ο αιώνα χειρόγραφα της Μ. Λαύρας. Στη συνέχεια συζητείται η μέθοδος περιγραφής τους. 5. Συλλογή των γνωστών και ανεύρεση νέων δεδομένων σχετικά με τα συστήματα ταξινόμησης των βιβλίων (χειρογράφων) στην βιβλιοθήκη της Μ. Λαύρας κατά τον 13ο κυρίως αιώνα. Τα δεδομένα αυτά είναι “ταξιθετικά” σημειώματα πάνω στα χειρόγραφα. Εδώ μελετώνται και αξιολογούνται γενικώς για πρώτη φορά, με σκοπό να κατανοηθεί το σύστημα ταξινόμησης και η εξέλιξη και ιστορία της βιβλιοθήκης.

Βιβλιοκρισίες και μνείες:

S(ilvio) Bernardinello, *Scriptorium* (2001), 250*-251*

(Apostolos) Karpozilos, *Byzantinische Zeitschrift* 95 (2002) 202

41 THE MOUNT ATHOS MANUSCRIPTS IN THE *KURZGEFASSTE LISTE DER GRIECHISCHEN HANDSCHRIFTEN DES NEUEN TESTAMENTS*,.

Περιοδικό.: *Κληρονομία* 32 (2000) [δημ. 2002], σσ. 245 – 250

Για τα χειρόγραφα της Καινής Διαθήκης υπάρχει η γνωστή *Kurzgefasste Liste der*

Griechischen Handschriften des Neuen Testaments, η οποία καταλογογραφεί συνοπτικά όλα τα σχετικά χειρόγραφα του κόσμου. Εκεί φυσικά περιλαμβάνονται και τα αντίστοιχα χειρόγραφα του Αγίου Όρους. Όμως στο δεύτερο τμήμα της 2ης έκδοσης του βιβλίου, δηλαδή στους πίνακες αντιστοιχιών των αριθμών, ο γράφων επισημαίνει λάθη και αναντιστοιχίες που οφείλονται σε αβλεψίες, αλλά κυρίως στην, κατά τη γνώμη του γράφοντος, μη ορθή αντίληψη των πολλαπλών συστημάτων αρίθμησης των αγιορειτικών χειρογράφων. Στο άρθρο αναλύονται τα συστήματα αυτά και επισημαίνεται ποιο από όλα πρέπει να χρησιμοποιείται στην προκειμένη περίπτωση και γιατί. Στην συνέχεια δίνονται οι πίνακες αντιστοιχιών διορθωμένοι.

- 42 ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ. ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ, (επιμέλεια), Κέρκυρα 2006.

Όπως διαπιστώνεται από πολλές πλευρές η έρευνα και η μελέτη των μεταβυζαντινών εγγράφων βρίσκεται σε επίπεδο πολύ χαμηλότερο από αυτό της έρευνας και μελέτης των βυζαντινών εγγράφων, πράγμα που ισχύει δυστυχώς και για όλους τους τομείς των μεταβυζαντινών σπουδών. Είναι λοιπόν σχεδόν αυτονόητο ότι αυτή τη στιγμή δεν μπορεί να περιμένει κανείς την ύπαρξη ή τη συγγραφή ενός σχετικού εισαγωγικού εγχειριδίου, αφού δεν υπάρχουν οι κατάλληλες προϋποθέσεις. Από την άλλη όμως υπάρχουν διδακτικές ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν. Γι' αυτό τον λόγο δημιουργήθηκε το παρόν «εγχειρίδιο» με συναγωγή διαφόρων μελετών και άλλων κειμένων, που εξετάζουν από διάφορες σκοπιές τα μεταβυζαντινά έγγραφα και τα σχετικά με αυτά προβλήματα.

- 43 Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΟΛΥΜΠΩ, στον συλλογικό τόμο: *Η μονή του οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω*.

Η μονή του οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, που ιδρύθηκε στο α' μισό του 16ου αιώνα, διέθετε από την αρχή περίπου της ίδρυσής της βιβλιοθήκη χειρογράφων, η οποία αργότερα εμπλουτίστηκε και με έντυπα. Όμως το μοναστήρι καταστράφηκε το 1943 από τους Γερμανούς, με φυσική συνέπεια και την καταστροφή των κινητών περιουσιακών στοιχείων της Μονής. Εν τούτοις διάφορες πληροφορίες έδειχναν ότι πολλά έντυπα και χειρόγραφα είχαν διασωθεί. Αυτό οδήγησε σε μια εξονυχιστική έρευνα διάσπαρτων πηγών και συναγωγή πληροφοριών, που είχε ως ευτυχές αποτέλεσμα την ανεύρεση και θεωρητική ανασυγκρότηση όλης ή ενός μεγάλου μέρους της βιβλιοθήκης των χειρογράφων και των εντύπων της Μονής. Το κείμενο της μελέτης αυτής αποτελεί κεφάλαιο ενός συλλογικού τόμου για την Μονή και την ιστορία της. Την επιστημονική και εκδοτική επιμέλεια του τόμου έχει ο υποφαινόμενος.

- 44 ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΟΛΥΜΠΩ, στον

συλλογικό τόμο: *Η μονή του οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω*.

Το αρχείο της μονής του οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω δεν είχε την τύχη της βιβλιοθήκης: το αρχείο στο σύνολό του ή κατά το μεγαλύτερο μέρος του διασώθηκε. Στη μελέτη αυτή αναφέρονται οι λόγοι διάσωσης του αρχείου, καταγράφονται τα περιεχόμενά του και περιγράφεται η σημερινή του κατάσταση. Το κείμενο αποτελεί ένα ακόμη κεφάλαιο του συλλογικού τόμου για τη Μονή και την ιστορία της.

- 45 Η ΣΥΝΕΧΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΦΕΥΡΕΣΗ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ ΚΥΡΙΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 17ο ΚΑΙ 18ο ΑΙΩΝΑ, στα: *Πρακτικά του 3' Διεθνούς Συμποσίου Ελληνικής Παλαιογραφίας*.

Στην παρούσα ανακοίνωση επιχειρείται μια γενική θεώρηση της παραγωγής των ελληνικών χειρογράφων κατά τον 17ο και 18ο αι. με αναφορά και στον 19ο. Αρχικά δίνονται στατιστικά δεδομένα για την παραγωγή των εντύπων, αφού από την εποχή της εφεύρεσης της τυπογραφίας μέχρι σχεδόν το τέλος του 18ου αι. η παραγωγή εντύπου και η παραγωγή χειρογράφου βιβλίου διαπλέκονται. Ακολουθεί η περιγραφή του υλικού, βάσει του οποίου γίνονται μετρήσεις όσον αφορά τον αριθμό των χειρογράφων της εν λόγω περιόδου, και στην συνέχεια εξετάζονται τα αίτια της συνέχισης της παραγωγής χειρογράφων κατά τους παραπάνω αιώνες παρά την συνεχώς αυξανόμενη παραγωγή εντύπων, τα κέντρα παραγωγής χειρογράφων, το χειρόγραφο ως προϊόν και η προσαρμογή του στις απαιτήσεις της αγοράς. Η θεώρηση κλείνει με αναφορά στην παραγωγή χειρογράφων στο Άγιον Όρος κατά τον 19ο αιώνα.

- 46 ΟΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΜΙΑΣ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΚΑΙ Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ, στα: *Πρακτικά του 13ου Συνεδρίου Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών*.

Η ανακοίνωση αυτή έχει δύο μέρη: Στο πρώτο μέρος εξετάζονται οι περιπέτειες των εντύπων της βιβλιοθήκης της μονής του οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω —μέρος το οποίο βασίζεται εν πολλοίς σε παρόμοια προηγούμενη μελέτη— και στο δεύτερο μέρος σχολιάζεται η μέθοδος και τα ζητούμενα της έρευνας για μια σύγχρονη μελέτη των ελληνικών βιβλιοθηκών της εποχής της Τουρκοκρατίας. Το πρώτο μέρος χρησιμεύει ως παράδειγμα για τα σχόλια και τα συμπεράσματα του δευτέρου.

- 47 ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΣΤΙΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ, σε DVD του “Όργανισμού Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού” του Υπουργείου Πολιτισμού.

Το κείμενο αυτό μου ζητήθηκε από τον “Όργανισμό Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού” του Υπουργείου Πολιτισμού, ως συμβολή στην δημιουργία ενός DVD, όπου παρουσιάζεται με κείμενα, εικόνες και ολιγόλεπτα films το Άγιον Όρος σε όλες

του τις εκφάνσεις. Το κείμενο διαιρείται σε τέσσερα μέρη: α) Το χειρόγραφο, β) Το περιεχόμενο των χειρογράφων, γ) Οι βιβλιοθήκες του Αγίου Όρους γενικά, δ) Το υλικό των βιβλιοθηκών του Αγίου Όρους. Στο DVD θα περιλαμβάνεται και μεγάλος αριθμός φωτογραφιών επιλογής του γράφοντος.

- 48 ...και βίβλοι ηνεώχθησαν. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΟΥ Α. Π. Θ. ΚΑΙ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΤΩΝ Γ. Α. Κ. – ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2008 (συνεργασία Ν. Μπαμίδης).

Με την ευκαιρία της συμπλήρωσης 10 χρόνων από την ίδρυση της Ελληνικής Παλαιογραφικής Εταιρείας (βλ. εδώ παραπάνω σ. 11), αποφασίστηκε η οργάνωση ημερίδας και έκθεσης χειρογράφων με ευθύνη του υποφαινόμενου. Για την έκθεση των χειρογράφων επέλεξα, από τα 113 χειρόγραφα της Κεντρικής Βιβλιοθήκης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 24 χειρόγραφα και συνέταξα τον παρόντα κατάλογο με σκοπό, να παρουσιαστούν φυσικά τα εκθέματα στον επισκέπτη της έκθεσης, ταυτόχρονα όμως να αποτελέσει ο κατάλογος και μια εισαγωγή τού μη ειδικού στην Ελληνική Παλαιογραφία - Κωδικολογία. Έτσι τα περιγραφόμενα στον κατάλογο χειρόγραφα χωρίζονται σε κατηγορίες αναλογα με το περιεχόμενό τους: πριν από κάθε κατηγορία υπάρχει μικρή γενική εισαγωγή για την ομάδα των χειρογράφων που περιλαμβάνονται στην κατηγορία, ώστε να αντιλαμβάνεται ο αναγνώστης τί σημαίνει χειρόγραφο Αγίας Γραφής, Νομοκάνων, μουσικό χειρόγραφο κττ. Της όλης περιγραφής προτάσσεται, αναλυτική εισαγωγή και λεξιλόγιο παλαιογραφικών όρων. Στον κατάλογο δόθηκε ο τίτλος ... και βίβλοι ηνεώχθησαν (από TLG).

Περιλαμβάνονται επίσης περιγραφές των αρχειακών εκθεμάτων που επέλεξα από το ΓΑΚ - Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας της Θεσσαλονίκης. Οι περιγραφές αυτών των εκθεμάτων έγιναν με ευθύνη του Διευθυντού του Αρχείου κ. Ν. Μπαμίδα.

- 49 ΗΜΗΤΡΙΟΣ ΦΑΡΜΑΚΗΣ, ΝΟΤΑΡΙΟΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΠΑΠΠΙΑΣ ΑΓΙΟΥ ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΚΕΡΚΥΡΑΣ. Πρωτόκολλο των ετών 1515-1525. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2009 (συνεργασία Ευδ. Λεοντιάδου).

Στο ΓΑΚ – Ιστορικό Αρχείο Κερκύρας, καθώς και σε όλα τα ιστορικά αρχεία των Επτανήσων, φυλάσσονται, όπως είναι γνωστό, πλήθος εγγράφων και αρχειακών κωδίκων από τους οποίους ένας μεγάλος αριθμός είναι νοταριακά πρωτόκολλα. Στο Τμήμα Αρχειονομίας και Βιβλιοθηκονομίας θεωρούμε ότι, είναι, τρόπον τινά, καθήκον του Τμήματος η επιστημονική ενασχόληση με το παραπάνω αρχειακό υλικό. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η παρούσα έκδοση. Εκδίδεται διπλωματικά

όλο το διασωθέν πρωτόκολλο του νοταρίου και πρωτοπία Αγίου Ματθαίου Κερκύρας Δημητρίου Φαρμάκη.

Πρόκειται για νοτάριο της υπαίθρου που δρα κατά τον 16^ο αι. με 173 σωζόμενες πράξεις. Η έκδοση των πράξεων έπεται μιας αναλυτικής εισαγωγής. Στην κάθε πράξη, εκτός από τον αύξοντα αριθμό, δίδεται αναλυτικός τίτλος και περίληψη του περιεχομένου της πράξης. Φυσικά εκδίδονται και οι διαγεγραμμένες από τον Νοτάριο πράξεις. Πολύ μεγάλη βαρύτητα δόθηκε στα ευρετήρια και ιδιαίτερα στο γενικό, όπου καταχωρίζονται λέξεις, όροι και ονόματα και ξεχωριστά και ομαδοποιημένα: π. χ. καταχωρίζονται οι ιερείς με τα ονόματά τους ο καθένας και όλοι μαζί υπό το λήμμα «ιερείς». Έτσι παρουσιάζονται στον μελετητή συγκεντρωμένες οι διάσπαρτες στις εκδιδόμενες πράξεις πληροφορίες, πράγμα που εξυπηρετεί μελλοντικούς σχολιασμούς.

Το βιβλίο συντάχθηκε σε συνεργασία με την κ. Ευδοκία Λεοντιάδου, απόφοιτο του ΓΑΒ και υποψήφια διδάκτορα, η οποία ασχολήθηκε με τον Νοτάριο και εξέτασε τις φόρμουλες του στην πτυχιακή της εργασία. Το υλικό της εργασίας εκείνης δεν χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έκδοση

50 ΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΧΙΛΑΝΔΑΡΙΟΥ. ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ, *Τεκμήριον* 7, 2007, σ. 9-87. (Συνεργασία Δημήτριος Θ. Κύρου).

Από τα 15-16.000 ελληνικά χειρόγραφα που φυλάσσονται σήμερα στις βιβλιοθήκες του Αγίου Όρους, είναι καταλογογραφημένα περίπου 12.000, ενώ τα υπόλοιπα περιμένουν την καταγραφή τους – πάγιο αίτημα της έρευνας. Στή μονή Χιλανδαρίου την εποχή της πρώτης καταλογογράφησης –τέλη 19ου αιώνα– βρέθηκαν 26 χειρόγραφα θεολογικού και άλλου περιεχομένου, τα οποία περιέγραψε ο Σπ. Λάμπρος στον κατάλογο του, και 79 μουσικά, τα οποία απλώς μνημόνευσε.

Τό 1973 ο συνεργάτης μου στον παρόντα κατάλογο Δημήτριος Κύρου, εκτελώντας εντεταλμένη υπηρεσία, βρήκε εκεί 136 χειρόγραφα, πέραν των αναγραφόμενων στον κατάλογο του Λάμπρου. Πολύ αργότερα απευθύνθηκε στον υποφαινόμενο με σκοπό την καταλογογράφηση των χειρογράφων αυτών.

Για τη σύνταξη του καταλόγου ακολουθήσαμε τη μέθοδο που εφαρμόστηκε στον κατάλογο της βατοπεδινής Σκήτης του Αγίου Δημητρίου. Είναι μία μέθοδος, όπως σημειώνεται και στην εισαγωγή εκείνου του καταλόγου, που συνδυάζει τις μεθόδους Η. Hunger (Κατάλογος ελληνικών χειρογράφων της Αυστριακής Ακαδημίας Επιστημών) και Λ. Πολίτη (Συμπληρωματικοί κατάλογοι χειρογράφων Αγίου Όρους και Εθνικής Βιβλιοθήκης Ελλάδος). Εν τούτοις ο παρών κατάλογος είναι συνοπτικός και χωρίζεται αφανώς σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος περιγράφονται τα χειρόγραφα

υπ' αριθμ. 1-76· στο δεύτερο τα χειρόγραφα υπ' αριθμ. 77-136. Εκεί περιλαμβάνονται σχεδόν όλα τα σπαράγματα, για τα οποία οι περιγραφές είναι ενίοτε συνοπτικότερες από ό,τι στο πρώτο μέρος, αλλά και παλιά τεκμήρια, κυρίως περγαμηνά, για τα οποία οι περιγραφές είναι αναλυτικές. Εκτός τούτων ο κατάλογος επιθυμεί να αποτελέσει και μια πρόταση για την μέθοδο σύνταξης συνοπτικών καταλόγων.

- 51 ΜΑΞΙΜΟΥ ΜΑΡΓΟΥΝΙΟΥ, ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ Ι. ΟΙ ΕΚΔΕΔΟΜΕΝΕΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ. ΠΡΩΤΗ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ, *Ελληνικά* 59², 2009.

Σε προηγούμενη μελέτη με τον τίτλο *Σχετικά με τη χειρόγραφο και έντυπη παράδοση των επιστολών του Μαξίμου Μαργουνίου. Πρώτα συμπεράσματα της έρευνας και περαιτέρω προγραμματισμός της* (βλ. εδώ παραπάνω σ. 29), παρουσιάσαμε τα σχετικά με την επιστολογραφία του Μαξίμου Μαργουνίου προβλήματα, ανιχνεύσαμε λύσεις και προτείναμε τη σταδιακή, για συγκεκριμένους λόγους, μελέτη και δημοσίευση του υλικού. Ως αυτονόητο πρώτο βήμα προτείναμε το ξεκαθάρισμα του προβλήματος των εκδεδομένων επιστολών επισημαίνοντας ότι: «οποιαδήποτε δουλειά πρέπει να αρχίσει από τη συγκέντρωση και την επεξεργασία του διάσπαρτου εκδεδομένου υλικού, για να γνωρίσουμε επί τέλους τί είναι εκδεδομένο [και επομένως τί παραμένει ανέκδοτο] και πού. Γι' αυτό θα δημοσιεύσουμε αρχικά έναν κατάλογο των εκδεδομένων επιστολών». Ο κατάλογος αυτός είναι ο δημοσιευόμενος στην παρούσα μελέτη σε πρώτη καταγραφή.

Το υλικό που καταλογογραφείται και παρουσιάζεται εδώ, αποτελείται από 288 επιστολές. Με τον όρο «επιστολή» νοούνται διαφορών ειδών μικρά κείμενα του Μαξίμου Μαργουνίου που αυτοχαρακτηρίζονται επιστολές ή απευθύνονται γενικώς προς κάποιον ή κάποιους. Όλο το εδώ υλικό προέκυψε (αποδελτιώθηκε) από τα βιβλία του Μαξίμου Μαργουνίου, τις εκδόσεις κείμενων που έκανε ο ίδιος, τις εκδόσεις στις οποίες συμμετείχε καθ' οιονδήποτε τρόπο (πρόκειται κυρίως για εκδόσεις κείμενων του D. Hoeschel), από παλιά ή νεώτερα ή σύγχρονα δημοσιεύματα, όπου εκδίδονται ή συνεκδίδονται επιστολές του Μαξίμου Μαργουνίου και από οποιαδήποτε άλλη παλιά ή νεώτερη πηγή που σχετίζεται με τον Μαργούνιο.

Το πρώτο μέρος του παρόντος καταλόγου αποτελεί η βιβλιογραφία των δημοσιευμάτων όπου καταχωρούνται ή εκδίδονται επιστολές του Μαξίμου Μαργουνίου. Στο δεύτερο μέρος του καταλόγου περιλαμβάνονται οι αρχές (“incipit”) των επιστολών και ακολουθούν οι βιβλιογραφικές παραπομπές κατά χρονολογική σειρά. Πιστεύεται ότι η μελέτη συμβάλει σημαντικά στη έρευνα του έργου και κυρίως της επιστολογραφίας του Μαργουνίου.

- 52 Ο ΥΣΤΕΡΟΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΟΨΑΡΟΛΟΓΟΣ ΚΑΙ Ο ΦΥΣΙΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΗ ΣΕ ΕΝΑ ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ. Στον τιμητικό τόμο για την καθηγήτρια Αλκμήνη Σταυρίδου-Ζαφράκα του Τμ. Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Α. Π. Θ, Θεσσαλονίκη 2009.

Ο *Οψαρολόγος* είναι το γνωστό υστεροβυζαντινό κείμενο, όπου παριστάνεται μια δίκη ενώπιον του Βασιλέως. Πρωταγωνιστές είναι ψάρια και θαλάσσια ζώα. Μέχρι τώρα γνωρίζαμε μόνον ένα χειρόγραφο (Scorialensis gr. Ψ. IV. 22), από όπου είχε εκδώσει το κείμενο ο Krumbacher στα 1903.

Πρόσφατα, ύστερα από 100 και πλέον χρόνια, είχα την ευχάριστη έκπληξη να ανακαλύψω σε ένα χιλανδαρινό ελληνικό χειρόγραφο έναν δεύτερο μάρτυρα του κειμένου, αν και ο μάρτυρας αυτός δεν ήταν εμφανής μέσα στο χειρόγραφο, αλλά ενσωματωμένος, ως ένα κεφάλαιό του, στον γνωστό *Φυσιολόγο* του Δαμασκηνού Στουδίτη. Το νέο κείμενο παρουσιάζεται σε διπλωματική μεταγραφή με προτάσεις διορθώσεων, σχολιάζεται γλωσσικά και συγκρίνεται αναλυτικά με την εκδεδομένη “παραλλαγή”. Αποδεικνύεται ότι ο νέος μάρτυρας του κειμένου είναι πλουσιότερος σε “πληροφορίες”, αν και κολοβός, και παραδίδει καλύτερες γραφές.

- 53 ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΧΙΛΑΝΔΑΡΙΟΥ. ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ, *Τεκμήριον* 8, 2009

Σε μια πρόσφατη επίσκεψή μου στη μονή Χιλανδαρίου μελέτησα ξανά ορισμένα χειρόγραφα παίρνοντας πρόσθετες πληροφορίες. Φωτογράφησα σελίδες χειρογράφων και έκανα αναλυτικά ευρετήρια (πριεχομένου, αρχών των κειμένων, χρονολογημένων χειρογράφων και αντιστοιχίας των αριθμών της βιβλιοθήκης με τους αριθμούς του καταλόγου). Όλα αυτά τα δημοσιεύω στο παρόν δεύτερο μέρος του καταλόγου.

Βιβλία και μελέτες υπό δημοσίευση

- 54 Το ευαγγέλιο του Σκευοφυλακίου της Ι. Μ. Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Όρους, το λεγόμενο “του Φωκά”, και ο κώδικας Λαύρας Α 86.
- 55 Δημώδη και άλλα έμμετρα κείμενα ενός λανθάνοντος χειρογράφου.
- 56 Αναλυτικός κατάλογος χειρογράφων της Μονής Προφήτου Ηλιού Θήρας.

Πρόκειται για τον αναλυτικό κατάλογο των 45 χειρογράφων που ανακάλυψε ο γράφων στη μονή Προφήτου Ηλιού Θήρας τον Σεπτέμβριο του 1976, για τα οποία έχει δημοσιεύσει ήδη συνοπτική περιγραφή (βλ. εδώ παραπάνω αριθμ. 24). Ο υπό δημοσίευση κατάλογος είναι περιγραφικός – αναλυτικός και όσον αφορά την ανάλυση των περιεχομένων κειμένων και όσον αφορά τα κωδικολογικά δεδομένα του

κάθε χειρογράφου, σύμφωνα με την πιο πρόσφατη μεθοδολογία καταλογογραφώσεως ελληνικών χειρογράφων.

- 57 Δείγματα γραφής αγειοριτικών χειρογράφων.
- 58 Μεγαλογράμματα χειρόγραφα και σπαράγματα του Αγίου Όρους. Α' τόμος Μεγίστη Λαύρα.
- 59 Μαξίμου ιερομονάχου του Πελοποννησίου, Ομιλίες εις τας Κυριακάς του ενιαυτού.

Το σπουδαιότερο από πολλές απόψεις έργο του Μαξίμου του Πελοποννησίου είναι οι 82 ανέκδοτες ομιλίες του (βλ. εδώ παραπάνω αριθμ. 32). Η προκείμενη έκδοση είναι κριτική με apparatus criticus και Testimonia Αγίας Γραφής και αρχαίων και βυζαντινών συγγραφέων. Του κριτικού κειμένου θα προηγείται εκτενής εισαγωγή για την ζωή και το έργο του Μαξίμου Πελοποννησίου και θα έπεται αναλυτικό **λεξιλόγιο των ομιλιών**.